

Centrum judaistických studií

Kurta a Ursuly Schubertových

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Petra Čejková

**Češi a Slováci v Izraeli -
strategie adaptace
a reflexe interkulturních rozdílů**

Diplomová práce

Olomouc 2018

Vedoucí práce:

Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předeepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 10. května 2018

Poděkování

Děkuji především všem participantům mého výzkumu za projevenou důvěru a spolupráci a panu Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za vedení mé práce, za jeho trpělivost a podporu. Děkuji také svým blízkým, kteří mi byli oporou, zvláště pak svému manželovi Miroslavovi.

Obsah

Úvod.....	1
1 Teoretická část	4
1.1 Akulturace.....	4
1.2 Odlišnosti kultur	7
1.3 Identita člověka, kulturní identita	8
1.3.1 Národní identita	10
1.4 Status quo.....	14
1.4.1 Kdo je a kdo není Žid? Kontroverze osobního statusu	15
1.4.2 Šabat.....	18
1.4.3 Košer strava	19
1.4.4 Nejvyšší soud jako záruka lidských práv a svobod.....	19
2 Výzkumná část.....	21
2.1 Cíle výzkumu	21
2.2 Výzkumný vzorek.....	22
2.2.1 Získávání respondentů	22
2.2.2 Charakteristika respondentů.....	23
2.3 Metoda výzkumu	25
2.3.1 Kvalitativní výzkum.....	25
2.3.2 Způsob získávání dat.....	25
2.3.3 Metoda analýzy dat	26
3 Analytická část.....	27
3.1 Motivace odchodu do Izraele.....	27
3.1.1 1948 - generace zrodu státu Izrael	28
3.1.2 1968 - generace ruské invaze	32
3.1.3 1989 - generace po pádu vlády komunismu.....	34
3.2 Identita	36
3.2.1 Hledání identity.....	36
3.2.2 Základní vlivy na změnu identity v nové zemi	39
3.2.3 Identita na půl cesty - ani tady ani tam	40

3.3	Akulturatione.....	43
3.3.1	Jak se adaptovaly jednotlivé generace	43
3.3.2	Být v Izraeli a nebýt Židem	46
3.3.3	Práce a jazyk	48
3.3.4	Sociální začlenění	50
3.4	Vztah k Česku a Slovensku v současnosti, antisemitismus dnes	52
3.4.1	Negativní pohledy na Česko a Slovensko.....	52
3.4.2	Antisemitismus	53
3.4.3	Pozitivní pohledy na Česko a Slovensko	55
3.5	Pohled na dnešní Izrael	57
3.5.1	Hebrejščina	57
3.5.2	Společnost.....	58
3.5.3	Vztah k jiným etnikům ve společnosti.....	59
3.5.4	Armáda, války a intifády.....	60
3.5.5	Judaismus a ostatní náboženství	62
3.5.6	LGBT	63
3.5.7	Zdravotnictví.....	65
3.5.8	Ekonomika	66
3.5.9	Školství a výchova	66
3.5.10	Politika.....	68
3.6	Předávání československé kultury dalším generacím.....	69
3.7	Generace Čechoslováků v Izraeli.....	71
	Závěr	73
	Seznam použitých pramenů a literatury.....	76

Úvod

Izrael, malá pouštní země na Blízkém Východě, bez zásob ropy, s nedostatkem vody a v permanentním válečném stavu. Od dob svého vzniku plní první stránky světových novin a přitahuje miliony turistů. Kombinace krásné přírody, kolébky hlavních monoteistických náboženství, bohaté historie a drsných sebevědomých lidí plných empatie, emocí a odvahy, nedovolí zažít nudu. Izrael je i místem prudkého ekonomického růstu, rozvoje techniky, vědy a inovací.

Poprvé jsem navštívila Izrael v roce 1991, byla to první mimoevropská země, kam jsem se chtěla podívat po pádu komunismu. Země mě svojí nádherou a různorodostí okouzila a od té doby tam jezdím každý druhý, třetí rok.

Před pěti lety můj zájem o Izrael vygradoval, rozhodla jsem se vystudovat judaistiku, naučit se jazyk a více se věnovat historii Židů a současnému Izraeli. Svoji první diplomovou práci jsem také psala v Izraeli, zkoumala jsem postoje mladých Izraelců k sionismu. Po čase jsem stále více vnímala, že se v Izraeli setkávám více s cizinci než s Izraelci. Měla jsem přátele ze Severní a Jižní Ameriky, z Jihoafrické republiky, z Austrálie, Anglie, Ruska, Polska, Německa, Arménie..., ale málokdo byl rodilý Izraelec. Byla jsem vždy nějak automaticky v mezinárodních komunitách, které spojovala angličtina a křesťanství. Čím více jsem poznávala Izrael, tím více jsem si uvědomovala, jak málo vlastně vím o životě v této zemi. Pozoruji ten život z dálky, domýšlím si významy situací, ale nejsem téměř nikdy jeho součástí.

To vzbudilo můj zájem poznat víc izraelskou společnost. Daleko silnějším impulsem pro mne byla nedávná významná vládní podpora spolupráce mezi Českou republikou a Izraelem, zejména v oblastech vědy, techniky, kybernetiky, inovací, kultury a bezpečnosti.¹ Bylo jasné, že lidé, kteří budou jezdit do Izraele na delší pobyty, budou často řešit podobné problémy související s adaptací na nové prostředí, jinou kulturu. Nabízelo se zpracování tématu, které by mělo i praktický smysl pro další příchozí.

Protože Češi a Slováci pocházejí z historicky poměrně shodného prostředí,

1 Vláda České republiky. *Společné prohlášení Česko-izraelské mezivládní konzultace* [cit. 29.4.2018].
Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/spolecne-prohlaseni-cesko-izraelske-mezivladni-konzultace--144392/>

rozhodla jsem se jejich zkušenosti, pocity, poznatky a postřehy prozkoumat a spojit do uceleného textu, který by mohl být nápomocný těm, kteří se na svůj pobyt či imigraci do Izraele teprve chystají.

Studium historie Židů a historie státu Izrael se v mé práci zúročilo alespoň k částečnému zmapování života prvních třech československých generací tohoto mladého státu, který slaví letos, v roce 2018, teprve 70 let.

Porozumění kořenům židovství z diaspory, tak jak jej vnímají oni sami a porozumění motivacím odejít do Izraele a začít v něm žít nový život, se spolu s porozuměním etnocentrické politiky státu Izrael, stalo základem rozklíčování strategií akulturace a úspěšnosti adaptace na nové prostředí.

V zimním semestru 2017/8 vyvrcholilo moje studium judaistiky 4 měsíčním pobytem na Bar Ilan University v Tel Avivu. I přes tuto délku pobytu a i přes to, že k mé angličtině a ruštině se přidalo i částečné porozumění hebrejštině, stejně mi dělalo zpočátku problémy přiblížit se k rodilým Izraelcům. Opět jsem byla členem mezinárodní komunity - tentokrát studentů a učitelů. Opět jsem navštěvovala jakousi křesťanskou mesiánskou církev, kde se hovořilo anglicky. Opět jsem byla v sociální bublině cizinců.

Zlom nastal, když jsem začala pracovat na výzkumu pro tuto diplomovou práci. Češi a Slováci, kteří se narodili v Československu a do Izraele se přestěhovali až v dospělosti, se pro mě stali oknem do izraelské společnosti. Vzdálený izraelský svět se přiblížil a pojmenoval. Náš společný jazyk, společná výchova v době dospívání, a tak částečně i společné chápání světa, bylo základem pro sdílení jejich zkušeností. Respondenti se často natolik přenesli ze své izraelské identity a snažili se se mnou dívat na Izrael opět očima nově příchozího, že přestali používat „my Izraelci“ a začali říkat „oni Izraelci“, aniž by si to uvědomovali. Ochotně se mnou sdíleli své vnímání Izraele, svoje strasti i radosti a snažili se popisovat Izrael československýma očima a Česko a Slovensko zase očima, které už přivykly Izraeli.

V mé práci se často vyskytují termíny Čechoslováci a Československo. Je to proto, že moji respondenti se narodili a odešli z nerozděleného Československa a zachovali si tuto identitu. Sami o sobě mluví jako o Čechoslovácích. Dalším sporným tématem je psaní slova Žid a žid. Jelikož významy příslušníka národa nebo náboženství

se často prolínají, zvolila jsme po vzoru knih autora Marka Čejky jednotné psaní s velkým písmenem, tedy Žid. Naproti tomu opačný termín nežid se podle vyjádření Ústavu pro jazyk český píše vždy malé n.²

Základem této práce jsou rozhovory s 20 lidmi českého a slovenského původu, kteří dospěli v Československu. Do Izraele přišli po 18. roce svého života a žijí v něm minimálně 3 roky. Toto kritérium jsem zvolila, abych mohla zkoumat vyrovnávání se s kulturními rozdíly. Hlavním tématem výzkumu je jejich adaptace na nové prostředí a jejich vnímání mezikulturních rozdílů.

Toto široké téma jsme rozdělila na několik dílčích cílů, kde se promítá specifikace jednotlivých generací přicházejících do Izraele, rozdílnost jejich historických pozadí, motivů i konfrontace s rozdílným prostředím dynamicky se vyvíjejícího mladého izraelského státu. Zkoumala jsem vlivy na úspěšnou adaptaci, proměny identity, vzájemné vztahy československé komunity v Izraeli a současný vztah k Česku a ke Slovensku. Jako silné téma se během výzkumu ukázala diferenciací v akulturaci se zohledněním židovského původu, zapříčiněné především etnocentrickou politikou Izraele. Vnímání interkulturních rozdílů je v textu rozděleno do deseti oblastí. Tyto jsou výsledkem jednak z osnovy otázek a jednak z analýzy odpovědí respondentů.

Tato práce ve svém rozsahu si nedělá nároky být komplexní výpovědí o životě Čechoslováků v Izraeli, ale klade si alespoň za cíl být významným pohledem na akulturaci v Izraeli československýma očima.

2 Ústav pro jazyk český akademie věd. *Naše řeč*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7548>

1 Teoretická část

1.1 Akulturace

Základem vymezení pojmu akulturace je definice z roku 1935, jak ji předložil Social Science research Council: „*Akulturace zahrnuje jevy, které jsou výsledkem přímého a nepřerušného styku mezi skupinami jedinců z různých kultur; z čehož následně vyplývají změny v původních kulturních typech jedné nebo obou skupin.*“³

Asimilace je nejvyhraněnější formou akulturace. Asimilace v antropologii a sociologii je proces, ve kterém jsou jednotlivci nebo skupiny s rozdílným etnickým dědictvím absorbováni dominantní kulturou společnosti.⁴

Adaptace je v psychologickém slovníku definována jako proces postupného přizpůsobování se člověka vnějším podmínkám.⁵ I když se můžeme někdy setkat se záměnou pojmů akulturace a adaptace, je třeba pojmy jasně odlišit a adaptaci chápat jako jeden z výsledků akulturačního procesu.

Berry uvádí čtyři základní strategie akulturace z perspektivy většinové společnosti. Je to multikulturalismus, melting pot, segregace a exluze. Proti tomu staví čtyři základní strategie akulturace jednotlivce - integrace, asimilace, separace a marginalizace.⁶

Strategie izraelské společnosti původně melting pot, byla spojena s vizí vytvoření „Nového Žida“,⁷ ale radikální politické změny postupně vyústily v 90. letech

3 HERSKOVITS, Melville. *Akulturace: proces kulturního přenosu*. Cefres January 2012

4 Encyclopedia Britannica. *Assimilation*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/assimilation-society>

5 HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Vydání 1. Praha: Portál, 2000

6 BERRY, W. John. Acculturation: Living succesfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. 2005, ročník 29, s. 697-712.

7 ZAMERET, Zvi. *Melting Pot in Israel, The: The Commission of Inquiry Concerning the Education of State University of New York Press*, 2002, s. 155.

v koncept multikulturní společnosti.⁸ Tuto změnu zapříčinila etnická různorodost Židů přicházejících z celého světa, různá pojetí judaismu, přítomnost jiných etnik a náboženství a v neposlední řadě odklon od idejí socialismu ke kapitalismu. V kapitole Status quo podrobněji rozebírám státní politiku ovlivněnou judaismem. V současnosti jsou některé skupiny jen integrovány do společnosti, nikoliv asimilovány, a jiné skupiny jsou segregovány.⁹

Podle Berryho u jednotlivce i u celých skupin pak dochází v procesu akulturace ke změnám v mnoha rovinách. Jsou to změny

- 1- fyzické, související s novým prostředím,
- 2- biologické, související se změnou klimatu, stravy, výskytu chorob,
- 3- politické, související s kontrolou marginální části společnosti,
- 4- ekonomické, související se zaměstnáním,
- 5- kulturní, související s jazykem, vzděláním, náboženstvím, infrastrukturou,
- 6- sociální, související se vztahy s jednotlivci, skupinami a celkově zařazením do společnosti.

Během akulturačního procesu dochází k četným psychologickým změnám, mění se hodnotový systém, postoje, motivy a schopnosti, které vyúsťují v celkové změny jednání, postojů a identity.¹⁰

Přestěhování se do jiné země může být pozitivní změnou a mohou se otevřít nové možnosti, nicméně potenciálně může být i negativní zkušeností. Furnham uvádí šest znaků akulturačního stresu:

- 1- napětí, z nutnosti nezbytné psychologické adaptace,
- 2- pocit ze ztráty přátel, statusu, profese, majetku,
- 3- pocit odmítnutí a zároveň odmítat členy nové kultury,

8 MAUTNER, Menachen. *Law and the culture of Israel*. New York: Oxford University Press, 2011, s. 181.

9 GUR-ZE'EV, Ilan. *Multiculturalism and Education in Israel*. Counterpoints, 2003 číslo 141, s. 176–203.

10 BERRY, W. John. *Acculturation: and Adaptation in a New Society*. International Migration. 1992, ročník 30, s. 69-85.

- 4- zmatení rolí, hodnot, pocitů a své identity,
- 5- šok, úzkost, odpor a vztek po té, co si jedinec uvědomí kulturní odlišnosti,
- 6- pocit neschopnosti vyrovnat se s novým prostředím¹¹

Rychlost a úspěšnost akulturace je podle Hofstedeho ovlivněna u jedince mnoha faktory - věkem, pohlavím, vzděláním, přípravou na emigraci doma, jeho společenským statusem, vnitřní motivací, očekáváními, jazykovou vybaveností, náboženstvím a celkovou schopností flexibility jednotlivce. Akulturace má podle něj čtyři základní fáze. Jedná se o počáteční pozitivní fázi euforie, po ní následuje negativní fáze kulturního šoku, po odražení se z pomyslného dna této fáze nastává samotný proces adaptace, který vyústí v kýžený ustálený stav.

Fáze první: euforie je krátká a je spojena s nadšením z nového prostředí. Druhá fáze kulturního šoku již souvisí se skutečným životem v zemi. Člověk, který přicestuje do nové země s již zažitým chápáním své kultury, chápáním symbolů, rituálů a hrdinů, je vybaven osvojenými mentálními hodnotami. Najednou se dostává do situace, kdy vnímá sice symboly a rituály nového prostředí, ale nerozpoznává, co se za nimi ukrývá. Stává se dítětem, které se musí znovu učit i ty nejjednodušší věci, což vede k pocitu bezmoci a vzteku na nové prostředí. Třetí fáze akulturace nastupuje postupně, jak člověk zvládá přizpůsobení se novým podmínkám, přijme místní hodnoty a integruje se do místní společnosti. Čtvrtá fáze je pak již stabilním stavem. Tento stav může být negativní, kdy se člověk cítí být stále odmítaným cizincem, může však být i být rovnocenný, kdy se cítí v nové zemi jako doma a je považován za biculturního, může také pozitivní, kdy se návštěvník stane domorodcem a je papežštější než papež – v našem případě můžeme parafrázovat židovštější než Židé.

Kulturní šok, který prožívají uprchlíci a vystěhovalci během prvního roku, může zapříčinit různé psychické a fyzické nemoci, nebo i skončit sebevraždou. Často se stává, že imigranti zatouží po starém domově, vrátí se, ale tam prožijí tentokrát reverzní kulturní šok a opět se vrátí do své nové země.

Výše popsanými čtyřmi stádii akulturace procházejí i pracovníci vyslaní do

11 FURNHAM, Adrian. *Expatriate stress: the problems of living abroad*. London: John Willey and sons Ltd, 1990, s. 275-301.

zahraničí na krátkou dobu. Výzkumy ukázaly, že prožijí všechny čtyři popsané fáze, nezávisle na tom, jsou-li vyslaní na pár či více měsíců nebo několik let. I u těchto krátkodobých pobytů je velký výskyt nemocí a žádostí o předčasný návrat.¹²

1.2 Odlišnosti kultur

Pro lepší porozumění změnám kulturního prostředí, ještě stručně nastíním základní charakteristiky odlišnosti kultur podle Hofstedeho: Kultura v našem antropologickém pojetí je sociální chování. Zatímco lidská přirozenost, zahrnující základní lidské schopnosti, je dána geny, tak kultura je naučené chování a je to jev kolektivního programování mysli. Například každý člověk má schopnost mít strach nebo se radovat, ale jak s tímto pocitem naloží, je již ovlivněno kulturou. Soubor modifikací naučeného a daného chování, ovlivněného vlastní jedinečnou zkušeností, pak nazýváme osobností člověka.¹³

Jádrem každé kultury jsou hodnoty, které mají kladný a záporný pól. Tyto hodnoty se týkají rozlišení: zlého a dobrého, špinavého a čistého, nebezpečného a bezpečného, zakázaného a povoleného, slušného a neslušného, morálního a nemorálního, ošklivého a krásného, nepřirozeného a přirozeného, nenormálního a normálního, paradoxního a logického, iracionálního a racionálního. Tyto hodnoty si osvojujeme v prvních 10 - 12 letech života.

Rozdílnost kultur se projevuje symboly, což jsou slova, gesta, obrazy a předměty, jež mají pro danou společnost konkrétní význam. Každá kultura má také své hrdiny, jež mají specifické a vysoce ceněné vlastnosti. A poslední jsou rituály, kolektivní činnosti, jež mohou být společenské a náboženské, ale i obchodní nebo politická jednání.¹⁴

Hofstede se také podrobně zabývá srovnáváním kultur z různých pohledů. Ve svých komparativních výzkumech uvádí i Česko, Slovensko a Izrael. V oblasti, kdy se měřila nerovnost moci ve společnosti (v dotazníku byly otázky typu Jak často se bojí

12 HOFSTEDE, Geert. *Kultury a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Universita Karlova, 1999, s 243-5

13 HOFSTEDE, tamtéž, s. 13-15.

14 HOFSTEDE, tamtéž, s. 16-18.

zaměstnanec vyjádřit nesouhlas se svým nadřízeným či Jaký styl vedení lidé preferují) se Slovensko ocitlo na vrcholu této nerovnosti, Česko uprostřed a Izrael na samém konci.¹⁵ Naproti tomu hodnotový systém individualismu a kolektivismu je ve všech třech zmiňovaných zemích přibližně stejný. Při porovnání Česka, Slovenska a Izraele je podobný, přibližně průměrný výsledek u indexu vyhýbání se nejistotě, kdy se příslušníci cítí ohroženi neznámými situacemi. Vzhledem k větší průraznosti v izraelské společnosti mě zprvu tento výsledek překvapil, Ale při hlubší analýze jsem shledala, že ve zkoumaných zemích je nutné překonávat nečekané překážky a vyrovnávat se s novými situacemi, normy chování ve společnosti jsou volné, což může způsobovat právě toto zjednodušení si života v podobě vyhýbání se nejistotě.¹⁶

1.3 Identita člověka, kulturní identita

Definice identity člověka je problematická, protože není možné ji definovat jen v jedné rovině či z jednoho úhlu pohledu. Identita člověka je ovlivněna z jedné strany tím, jak vidí on sebe sama a ze strany druhé, jak jej vidí společnost. Třetím, neméně důležitým aspektem je představa jedince o tom, jak jej jeho okolí vnímá a co od něj očekává. Tato představa se může výrazně lišit od reality. V určité míře je identita i rozhodnutím jednotlivce. Identitu určuje i to, čím by jedinec chtěl být a z druhé strany je ovlivňován svým okolím, které se mu snaží určit jeho místo a roli.¹⁷

Zatímco v dětství se vkládají znaky identity do vědomí a podvědomí, tak pro dobu dospívání je typické hledání a zkoušení různých rolí a životních stylů ve snaze najít ten odpovídající. Identita se pak stává nosnou strukturou osobnosti, dává jedinci účel a směr jeho budoucího života.¹⁸

Kulturní identita jednotlivce je podle Eriksena konstruována na základě sociálně

15 HOFSTEDE, Geert. *Kultury a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Universita Karlova, 1999, s. 43.

16 HOFSTEDE, tamtéž, kapitoly 5 a 3

17 WOODWARD, Kath. *Questioning identity: gender, class, nation*. New York : Routledge in association with the Open University. 2000, s. 11.

18 MARK.H.Chae. *Gender and Ethnicity in Identity Formation*. The New Jersey Journal of Professional Counseling, winter 2001/2002, číslo 56, s. 17-23.

ustálených představ o kulturních rozdílech, nikoliv na základě skutečných rozdílů. Etnická identita odkazuje ke společnému původu, ale kulturní identita odkazuje na sdílené normy a praktiky.¹⁹ Třebaže se obecně věří, že etnicita vyjadřuje kulturní rozdíly, panuje mezi kulturou a etnicitou vztah velice variabilní a komplexní, který nelze přesně vymežit ani definovat.²⁰ Kulturní identity pak nemusejí nutně souviset s etnickými. Například ateistický Žid bude mít víc společných atributů s ateistickým Rusem nebo i Palestincem než s ultraortodoxním Židem.

Identita je tedy něčím, co se proměňuje pod různými úhly pohledu, ale i v čase, v situacích a v konkrétním nazírání jednotlivce nebo společnosti. Například Hamar uvádí: „*Identity lze nacházet vždy jenom v nějaké konkrétní sociálně-kulturní situaci, a protože hranice těchto situací jsou proměnlivé, ani od dvou velice podobných identit nelze bezpečně očekávat stejné sociální jednání.*“²¹ Podobně se o definici tekutosti identit zmiňuje i Balvín: „*Mnohočetně rozbitý a stále rozbitý proces vlastních životních příběhů, které jsou uváděny do pohybu a akceptovány jako zkušenosti uvědomováním si vzájemných rozdílností a odlišností s dosavadními zkušenostmi.*“²²

Eriksen zdůrazňuje, že v antropologii v souvislosti s identitou či identifikací vždy mluvíme o identitě sociální. Sociální identifikace jednotlivce je určena tím, s kým se identifikuje on sám, a tím, jak jeho okolí zachovává pomyslnou hranici mezi sebou a jím. Z mnoha identifikací, v kterých komplexní společnosti zařazují jedince, jsou to na prvním místě pohlaví a věk. Dále to bývá jazyk, domov, příbuzenství, národnost, etnická příslušnost, rodina, vzdělání, politický pohled, sexuální orientace, sociální vrstva, povolání a náboženství.²³

I když se společnosti snaží vytvořit jasnou politiku identit, většina jednotlivců

19 ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 101.

20 ERIKSEN, tamtéž, s. 105.

21 HAMAR, N. O holocaustu a formování identit. In *Biograf*. Č. 27. Praha: Centrum pro teoretická studia UK/AV. 2002. s. 64.

22 BALVÍN, Jaroslav. *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: 2006. Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, s. 91.

23 ERIKSEN, tamtéž, s. 65.

z těchto představ něčím vybočuje a někteří jsou vyslovenými anomáliemi, které nejde do těchto prototypů ideálního reprezentanta vůbec zařadit. Společnosti si vymezují hranice rozlišováním mezi insiders a outsiders. Aby si tyto hranice ospravedlnila, vytváří stereotypy o těch druhých.²⁴

Jak jsem již uvedla, identita může být zvolená nebo vynucená. Některých atributů, například etnicity, není možné se zbavit. V tématu této práce se jedná hlavně o problematiku kdo je a není Židem a rozporem mezi určováním identity v původní domovině liberálními proudy judaismu, ortodoxním rabínským soudem v Izraeli, izraelskou vládou respektující zákon práva návratu a osobním sebeurčením jednotlivce. V praxi to může znamenat, že člověk, který ve své původní domovině vnímá svoji identitu jako jednoznačně židovskou, může v Izraeli narazit na odmítnutí této identity.

Různé komunity kladou také různé důrazy na identitu. V Izraeli bude častěji důležitější, jestli byla matka Židovka, ale již ne z které země přistěhovalc pochází nebo z jaké je společenské třídy. Protože každé vymezení je vůči něčemu, byly to právě důrazy na náboženství a halachickou židovskou příslušnost, které způsobily, že po vzniku státu Izrael nabyla na síle i náboženská identifikace u jiných etnik, především u muslimské části obyvatel.²⁵

1.3.1 Národní identita

Dalším tématem je identifikace s národem a státem. Nutno předeslat, že národy, potažmo národnostní státy, jsou novodobým konstruktem.

Národní identitu vymezují dva základní proudy. Jsou to na jedné straně primordialisté, kteří vidí identitu jako dědictví předků a kladou důrazy na původ, náboženství, jazyk, zvyky a kulturu. Druhým proudem jsou instrumentalisté a konstruktivisté. Instrumentalisté tvrdí, že identita je věcí vnitřního citění, založeného na sociálních, politických a kulturních vlivech - je flexibilní, manipulativní a je mnohohrstevnatým, stále se měnícím procesem. Konstruktivisté tvrdí, že identita není daným vlastnictvím člověka, ale je něčím, co člověk subjektivně konstruuje ve svém

24 ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 80.

25 ERIKSEN, tamtéž, s. 64.

specifickém historickém a sociálním kontextu, aby naplnil své budoucí vize.²⁶

Existující definice národa se v časové linii postupně měnily. Před Francouzskou revolucí tento pojem znamenal „*souhrn obyvatel provincie, země či království*“, zatímco po revoluci byl národ pojat jako „*celek osob, které mají stejný etnický původ, hovoří stejným jazykem a disponují společnou tradicí*“²⁷. Po první světové válce byla ustanovena nerealistická doktrína o právu každého národa na sebeurčení. To zapříčinilo mnoho konfliktů.²⁸

Šest hlavních atributů etnického společenství, jak uvádí Smith, jsou tyto: „*Vlastní kolektivní jméno, mýtus o společném původu, sdílená historická paměť, jeden či více odlišujících prvků společné kultury, spojení s určitou vlastí a pocit solidarity s významnými částmi populace.*“²⁹ Židé mají společné jméno, jejich původ je součástí příběhů Bible a začíná smlouvou mezi Bohem a Abrahamem. V Bibli jsou vymezeny i hranice jejich země, v příbězích se jmenují jednotlivá geografická místa a jen Jeruzalém, město s 3000 let starou historií, je zmíněn v Bibli sedmdesátkrát.³⁰ Historická paměť Židů je pak spojena s antijudaismem, antisemitismem a novodobými konflikty Izraele s arabskými státy. Podle takzvaného „Simmelova zákona“ je vnitřní soudržnost závislá na vnějším tlaku. V Izraeli tak ustávají rozepře mezi sefardskými a aškenázskými Židy, jakmile dlouhotrvající konflikt s arabským světem eskaluje.³¹

Národ vznikne tehdy, když se mocní shodnou na jeho existenci. Je tedy umělý a vykonstruovaný, ale reálný. U Židů však musíme mít ještě neustále na zřeteli

26 KOENIG, M., GUCHTENEIRE, A. *Democracy and human rights in multicultural societies*. Paris: UNESCO, 2007, s. 19-25.

27 ROSŮLEK, Přemysl, CABADA Ladislav. *Evropa národů, patriotů a integrace*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002, s. 25.

28 ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 38.

29 SMITH, Anthony *Etnický základ národní identity*. In HROCH, M. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON. 2003, s. 272.

30 GOLD, Dore. *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*. Praha: Garamond, 2014, s. 43-68.

31 ERIKSEN, tamtéž, s. 40.

judaismus a tendence religiózních Židů, kteří dnes tvoří již 40 procent obyvatel³², o vytvoření teokratického státu. Pokud se tedy klasický nacionalismus zasazuje o jednotu kultury a státu, v případě Izraele je to ještě o jednotu náboženství a státu.

Pokud bychom věřili v celistvou národní identitu, velmi rychle pak vyvstanou anomálie v podobě přistěhovalců a jinověrců. Například i děti, které jsou potomky přistěhovalců, mohou být konfrontováni s tím, že jsou druhou či třetí generací přistěhovalců. To může nutně vyvolávat mnoho rozporů v hledání identity, protože oni se již narodili v nové zemi a tu, kterou jim společnost přisuzuje, třeba nikdy nenavštívili nebo ani neznají původní jazyk rodičů.³³

Tímto se dostáváme k nejvýraznějšímu jednotlicímu prvku, který má silný vliv na uvědomění si společné identity, a to je společný nepřítel. Tak jako „my“ nemůže existovat bez „oni“, nemůže existovat ani silné „my“ bez silného „oni“. K identitě společnosti rozhodně přispívá společný jazyk, náboženství, historická paměť, podobná anatomie a společně sdílené území. Ale teprve když můžeme jasně vytyčit společného nepřítele, onoho „druhého“, který by mohl zmařit naše společné plány, máme vše, co potřebujeme ke stvoření silného, solidárního pocitu „my“, který trvá tak dlouho, dokud je možné přítomnost nepřítele vnímat.³⁴

I proto je nejvýznamnějším jednotlicím prvkem v Izraeli jednoznačně armáda. Armáda je spojena nejen s ideologickým působením na mladé lidi, zmíněném vědomí společného nepřítele, ale také s faktem, že po tříleté investici vlastního života do společnosti bude jedinec usilovat o její zachování a posílení.

V tomto kontextu vymezování je nutno neopomenout, že výrazy typu dědictví našich otců, zaslíbení boží, svatá země, krev našich bratrů, náš velký vůdce, ten druhý vůdce ztělesňující d'ábla a podobné, můžeme vložit do úst jak Palestinců, bojujících za osvobození, stejně jako do úst zapálených sionistů s požadavky obsazení území biblického Izraele. Vymezení se i posílení identit je na obou stranách velmi značné,

32 Pew Research center. *Israel's Religiously Divided Society*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z:

<http://www.pewforum.org/2016/03/08/israels-religiously-divided->

33 ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 53.

34 ERIKSEN, tamtéž, s. 145.

a ani jedna strana by nesouhlasila s tvrzením, že mají podobné projevy jako ti druzí. Ti druzí jsou přece tím našim opakem.

1.4 Status quo

Status quo je latinský výraz, který v překladu znamená stávající stav. Status quo se používá i jako název dokumentu, který platí doposud v Izraeli. Celý název je *Status quo v záležitostech vztahu státu a náboženství*. Tento status zaručuje šabat jako den odpočinku, právní moc náboženských soudů, dodržování rituálu kašrut a financování náboženských škol státem.

Současné problémy, které status quo přináší, má své kořeny v historii. V roce 1920 byly ustanoveny dva vzdělávací systémy, náboženský a sekulární. V roce 1947, 15. června, zaslala Židovská agentura (Sochnut) dopis straně zastupující ultra ortodoxní židy Agudat Jisrael. Autory tohoto dopisu byli David Ben Gurion, rabbi Maimon a Jicchak Gruenbaum. Tento dopis pak byl základem budoucích dohod a vyjednávání o statusu quo - ve formě přijatelné pro obě strany. Základní body se týkaly šabatu, který bude vyhrazen jako celonárodní den odpočinku. Dodržování kašrutu ve veřejných a vládních institucích, rodinné právo a náležitosti týkající se osobních statusů bude ponecháno v rukou náboženských institucí a stát uzná veškeré náboženské vzdělávací systémy.³⁵

V roce 1948 vznikl stát Izrael a nově vzniklý parlament Kneset potvrdil tyto dohody. V té době bylo hlavním cílem udržet jednotu Izraele a náboženství bylo levicovými politiky považováno za přežitek odsouzený k zániku. David Ben Gurion později píše v dopise rabínu Maimonovi (Haaretz, 3. března 1958): „*Vláda neměla v úmyslu se zabývat halachou, necítila se kompetentní, aby o ní rozhodovala, nebylo přáním vlády dávat instrukce rabínům, jak se mají zabývat svojí jurisdikcí v záležitostech jako je například manželství nebo rozvod.*“ Dále Ben Gurion zdůrazňuje: „*V Prohlášení nezávislosti jsme deklarovali svobodu náboženství a vyznání, neřekli jsme, že stát Židů bude státem halachickým, který povedou rabíni. Tudiž jsme vyhlásili,*

35 ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009, s. 24.

že nebudeme teokratickým státem.“³⁶

Po roce 1948 v nové vládě mladého izraelského státu usedly i náboženské politické strany Agudat Jisrel a Mizrachi. Zatímco část náboženské komunity nový stát neuznávala, strana Agudat Jisrael si vytyčila jako cíl získávat finanční prostředky od státu a zároveň na stát působit tak, aby se postupně zcela přeměnil na židovskou teokracii podle halachy (název pro židovské právo). Pro ultraortodoxní Židy může být totiž jediným právním zákonem Tóra, nikoliv světské právo. Religiózní sionisté mají oproti tomu mírnější pojetí, uznávají izraelskou státnost včetně služby v armádě.

Současná situace by se dala charakterizovat jako těžce vydobytý a nestabilní kompromis několika uskupení, z nichž žádné není zcela spokojeno se stávajícím status quo. Se silícím počtem i vlivem náboženských hnutí sílí i tendence posunout formu státu blíže k formě teokratické. Současná pravicová vláda žije z podpory náboženských stran a nepodniká příliš kroků v ochraně lidských práv a svobod v oblasti náboženství a státu.³⁷

1.4.1 Kdo je a kdo není Žid? Kontroverze osobního statusu

Podle židovského náboženského práva halacha je Židem ten, kdo se narodil židovské matce nebo ten, kdo konvertoval podle pravidel halachy, ve skutečnosti je však tato otázka mnohem problematičtější.

Při vzniku Izraele byla v Deklaraci nezávislosti proklamována „*obnova židovského státu v zemi Izrael, který otevře svoje brány každému Židovi...*“ V roce 1950 byl nesetem schválen Zákon návratu, garantující všem Židům právo imigrovat do Izraele. Tento zákon zaručuje právo každému člověku, který má v linii prarodiče alespoň jednoho halachického Žida, vrátit se do Izraele jako nový přistěhovalec - ole chadaš. Noví imigranti mají podle tohoto zákona nárok na okamžité občanství. V roce 1952 byl schválen Zákon o občanství, který garantoval občanství všem žijícím v Izraeli před rokem 1948 a zároveň umožňoval proces pro nabytí občanství u ostatních národností. Dalším doplňkovým zákonem byl Zákon o vstupu, který se zabýval

³⁶ DON-YEHIYA, Eliezer. *Religion and Political Accommodation in Israel*. Jerusalem: The Florersheimer Institute for Policy Studies, 1999, s. 77.

³⁷ ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009, s. 19-27.

udělením víz a omezení pobytu pro neizraelce.³⁸

Problematika určení židovské národnosti byla něco nového. Dříve být Žid znamenalo splňovat náboženská kritéria a odmítnout náboženskou komunitu znamenalo vyčlenění z ní. V moderních státech se náboženství oddělilo od státu, člověk byl občanem Rakouska, Německa, Francie a zároveň byl „židovského vyznání“. Tyto nové okolnosti nahlodaly koncept definice, kdo je Žid.

Již samotná definice slova národnost se jeví jako problém. Zatímco moderní stát má tendenci vidět národnost jako určení občanství a z toho vyplývající práva a povinnosti, náboženská část populace spojuje národnost s výběrem správného životního partnera a s následnou registrací jejich dětí jako židovských. Pokud není dítě legitimně židovské, nazývá se mamzer (až do desáté generace) a nemůže mít náboženský sňatek. Také děti žen, které nejsou rozvedeny podle halachy, jsou mamzerot.

V roce 1958 začal Úřad pro registraci obyvatel pod ministerstvem vnitra registrovat obyvatele způsobem, který odděloval náboženství od národnosti. Byli tak registrováni jako Židé i lidé, kteří neměli židovskou matku. To vyvolalo velikou vlnu protestů u ortodoxních židů, Národní náboženská strana způsobila vládní krizi, a proto Ben Gurion následně zřídil „výbor židovských mudrců“ aby prostudovali tuto problematiku.

Tento výbor, ve kterém byli i neortodoxní Židé, konstatoval, že nelze určovat židovství na základě oddělení národnosti a náboženství. Kdo nemá židovskou matku, musí nutně projít konverzí, aby se stal Židem. Následně nový ministr v roce 1960 vydal nařízení Úřadu pro registraci obyvatel, aby registrovali jako Žida jen toho, kdo se narodil židovské matce a kdo nevyznává jiné náboženství anebo kdo konvertoval podle halachy.³⁹

Otázka Kdo je Žid, však stále vyvolává konflikt mezi sekulárními a náboženskými Židy. Velkou pozornost veřejnosti vzbudil případ bratra Daniele, který přežil jako Žid šoa v Polsku, ale pro jeho katolickou víru mu byl odepřen návrat do

38 ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009, s. 45-49.

39 ČEJKA, tamtéž, s. 45.

Izraele. V roce 1968 izraelský důstojník Benjamin Shalit, zaregistroval své děti, které neměly halachickou židovskou matku, jako židovské národnosti, ale odmítl vyplnit kolonku náboženství. Oddělil tak znovu náboženství od občanství. Jeho děti byly občany Izraele, ale nebyly nábožní Židé. V roce 1970 se změnila vláda a on mohl své děti zaregistrovat jen jako občany. To vyvolalo velikou nevoli ze strany nábožných Židů. Na situaci ostře zareagovala Golda Meir a její zásluhou se Zákon návratu změnil do původní podoby z roku 1960, tedy že Židem je ten, kdo se narodil židovské matce nebo konvertoval k judaismu (vynechal se termín podle halachy) a kdo nevyznává jiné náboženství. V roce 1988 se ortodoxní Židé marně pokusili napadnout reformní a konzervativní konverze.

Podle halachy si smí Žid vzít pouze Židovku, ale existuje ještě mnoho dalších nařízení ohledně sňatků a rozvodů. Jmenujme biblický levirát, podle nějž bezdětná vdova musí nejdříve nabídnout sňatek bratru svého muže, než se může znova vdát, restrikce na sňatky kněžské kasty Kohenů a v neposlední řadě na status „agunot“ opuštěných žen, které se nemohou vdát, dokud nedostanou rozvodový lístek od manžela nebo on není halachicky prohlášen za mrtvého.⁴⁰

Podle izraelského statistického úřadu se každý rok uskuteční 20 000 svateb mimo území Izraele. Jejich občanské sňatky nejsou plně v Izraeli uznány a paradoxně jejich rozvody často řeší opět rabínský soud. Kolem 50 000 svateb se koná ročně v Izraeli, odhaduje se, že polovina ze svateb v cizině jsou Židé, kteří by mohli mít i svatbu ve své zemi, ale složitosti halachy je odrazují.⁴¹

V roce 2007 dospěli ministr spravedlnosti Daniel Friedman a hlavní rabín Izraele Shlomo Amar ke konsenzu, že páry, které mají stejné vyznání, ale je jiné než židovské, mohou být oddány v Izraeli. Vzhledem k nízkému počtu těchto svateb čítajících desítky ročně, nejedná se o významnou dohodu řešící tento problém.

Další oblast se týká pohřbů. V Izraeli je málo míst, kde může být pohřben člověk nežidovského původu. Ortodoxní Židé se také bouří proti archeologickým výzkumům,

40 Library of Congress, Washington. *Country Studies. Israel. The "WHO IS a JEW" Controversy*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/israel/46.htm>

41 Haaretz. *Spurning Rabbinate*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israelis-spurn-rabbinate-wed-abroad-1.5276338>

odkrytí lidských ostatků považují za znesvěcení hrobů.⁴²

1.4.2 Šabat

Dalším sporem je dodržování šabatu a svátků. I tady vychází izraelské zákonodárství ze statusu quo. V roce 1951 byl vydán Zákon o pracovní době a době odpočinku. V současné době všichni Židovští obchodníci mají povinnost v době šabatu mít uzavřeny obchody. Nežidovských obchodníků se toto pravidlo netýká, ale v rámci konkurenčního boje je pak stanoveno, že nežidovští obchodníci musí své obchody zavřít v jiný den týdnu - muslimové v pátek a křesťané v neděli. Výjimku učinil Nejvyšší soud v roce 1988, kdy zakázal obecním úřadům uzavírat o šabatu restaurace a zábavní podniky.

Veřejná doprava je o šabatu také omezena, proto lidé nevlastnící auto mají problém cestovat. Zajímavostí je, že v Haifě o šabatu místní doprava jezdí. Důvodem je, že to takto bylo již před zavedením statusu quo. V osmdesátých letech ultraortodoxní části dostaly povolení na svých územích provoz oficiálně výrazně omezit.⁴³

Na podzim 2016 porušil izraelský prezident Benjamin Netanyahu status quo a dovolil vydat několik povolení k práci na železnici během šabatu. Tím otevřel dveře k nové debatě o možnostech veřejné dopravy o svátcích. V Tel Avivu se konalo několik protestních akcí požadující možnost cestovat veřejnou dopravou sedm dní v týdnu, ke změně však zatím nedošlo.⁴⁴

Ortodoxní Židé nikdy nebyli spokojeni s formou tohoto zákona a dodnes prosazují zákon striktnější - Zákon o šabatu. Tento zákon nebyl nikdy přijat a status quo ohledně šabatu není žádným zákonem podepřen. V současnosti je dodržování statusu quo ohledně šabatu upravováno různými vyhláškami a jejich aplikace se přesouvá na nižší stupně lokální veřejné správy.⁴⁵

42 ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009, s. 37.

43 ČEJKA, tamtéž, s. 37-40.

44 Haaretz. The Religious Status Quo Is Dead, Long Live Shabbat Travel in Israel [cit. 29.4.2018].

Dostupné z: <http://www.haaretz.com/israel-news/business/1.740438>

45 DON-YEHIYA, Eliezer. *Religion and Political Accommodation in Israel*. Jerusalem: The Florersheimer Institute for Policy Studies, 1999, 5. kapitola.

1.4.3 Košer strava

Pravidla rituální čistoty potravin zjednodušeně řečeno zahrnují jednak nečistá zvířata vyjmenovaná v Tóře, přísný zákaz požívání krve (zvířata jsou porážena rituálně, maso se odkrvuje), oddělením masné a mléčné kuchyně. Zvláštní pravidla platí pro svátek Pesach, kdy se nesmí jíst nic zkvašeného. I víno, nezbytné při zahájení šabatu a oslavě Pesachu, musí vyrobit Židé a musí mít košer certifikát.

O to, zda je jídlo košer či parve, rozhodují ortodoxní rabínové, kteří rovněž provádějí dozor nad rituální čistotou a nad schválenými potravinami a jejich výrobou. Dohlíží na obchody, restaurace a vydávají košer certifikáty. Tyto činnosti jsou pro rabináty nezanedbatelným zdrojem příjmů.⁴⁶

Novodobý výdobytek vědy, GMO potraviny, byly v Izraeli uznány jako košer, i když i zde se část rabínů bouří, neboť v tom vidí nepřirozený zásah do Božího stvoření.⁴⁷

1.4.4 Nejvyšší soud jako záruka lidských práv a svobod

Nejvyšší soud je ústavně právní instituce, mající klíčový vliv na izraelský právní a politický systém. Jeho rozhodnutí mají dopad na vztah náboženství a státu. V minulosti se nejvyšší soud mnohokrát přihlásil k podpoře liberálních a demokratických hodnot. Uvedme rozhodnutí č.292/83 *„Na základě Deklarace nezávislosti bude každý zákon a každá pravomoc interpretována tak, aby byla v souladu se svobodou svědomí, víry a náboženství.“* V deklaraci 103/67 je uvedeno: *„...veškerá legislativa, která je v rozporu s mezinárodním právem zaručující svobodu vyznání bude považována za nezákonnou, a musí být proto zrušena.“* Nicméně rozhodnutí Nejvyššího soudu v otázkách náboženství a státu byla izraelskými vládami z pragmatických důvodů často obcházena, aby nepřišli o podporu náboženských stran. Rovněž izraelské religiózní strany se mnohokrát pokoušeli anulovat rozhodnutí, která vycházela ze zásad svobody a rovnosti vyznání. Jednalo se zejména o práva neortodoxních Židů.

V roce 1998 Komise pro lidská práva OSN ve své zprávě uvedla: „... *nutno*

46 ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009, s. 36.

47 Library of Congress. *Restrictions on Genetically Modified Organisms: Israel*. [cit. 29.4.2018].

Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/israel.php>

*zdůraznit, že stát hájí stejnou měrou svobodu Židů i nežidů na praktikování formy náboženského kultu bohoslužebných obřadů, které si sami zvolili... Přesto se některé náboženské normy – především ve vztahu ke sňatku, rozvodu, konverze a pohřbu - aplikují způsobem porušujícím lidská práva. K tomu přistupuje fakt, že neortodoxní židovské obce musí bojovat o to, aby byly jejich bohoslužby a jejich náboženská autorita uznávány stejně jako je tomu u ortodoxních obcí.*⁴⁸

Status quo je v Izraeli od počátku státu a je jeho pevnou součástí. Zakladatelé státu udělali tehdy ústupek náboženským hnutím, o kterých si mysleli, že jsou přežitkem určeným k zániku. Dnešní doba ukazuje opak. Náboženská hnutí v Izraeli se radikalizují a počet Izraelců hlásících se k náboženství stoupá. V rozhovorech se sekulární Izraelci často obávali rostoucího vlivu religiózních Židů.

48 ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009, s. 41.

2 Výzkumná část

2.1 Cíle výzkumu

Tato práce se zabývá Čechy a Slováky žijícími v Izraeli.

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjistit, jaké jsou strategie adaptace Čechů a Slováků v Izraeli a jaké je jejich vnímání interkulturních rozdílů.

Pro dosažení odpovědí na hlavní výzkumné otázky, jsem si stanovila dílčí cíle.

- Kdo jsou Češi a Slováci v Izraeli, proč přišli do Izraele.
- Jak se proměňovala jejich identita.
- Jaké byly vlivy na úspěšnou adaptaci.
- Jaký mají v současnosti vztah k Česku a ke Slovensku.
- Jaký je jejich pohled na dnešní izraelskou společnost.

Během výzkumu pak vyvstaly ještě dvě významná témata:

- Rozdíl v motivacích a v následné akulturaci u jednotlivých generací.
- Vliv židovského etnocentrického přístupu většinové společnosti na asimilaci jednotlivce.

2.2 Výzkumný vzorek

2.2.1 Získávání respondentů

Rozhovory s respondenty probíhaly od října 2017 do února 2018 během mého studia na Bar Ilan University v Tel Avivu. Oslovila jsem jednak českou ambasádu v Tel Avivu, kde byli velmi ochotní a doporučili mi několik vhodných lidí. Dalším zdrojem byla facebooková skupina Češi a Slováci v Izraeli, která má 1200 členů. Dva lidi jsem znala již z dřívějších pobytů a jednu paní jsem potkala náhodně v kavárně. Zdroj pro kontakty s nejstarší generací pak byl Československý spolek v Izraeli, který sídlí v Ramat Gan a má pobočku v Haifě.

Podarilo se mi získat velmi různorodý vzorek, zahrnující příchozí od počátku vzniku Izraele v roce 1948 až po ty, kteří přišli v posledních letech. Vzorek je pestrý i vzděláním, společenským statusem a religiozitou. To bylo dáno i tím, že jsem díky délce pobytu mohla udělat více rozhovorů a respondenty si volit tak, aby byli různí.

Rozhovory probíhaly dílem v kavárnách a restauracích, dílem u respondentů doma. Tyto rozhovory v domácím prostředí byly cennější, protože jsem mohla na místě zaznamenávat československou stopu – knihy, fotografie, upomínkové předměty. Patrný byl rozdíl mezi návštěvou domova československo-izraelského páru a ryze českého páru, kde jsem měla dojem, že jsem v pražském bytě.

Respondenti byli velmi ochotní, otevření a sdílní, líbila se jim myšlenka, že závěry z výzkumu mohou pomoci ostatním příchozím do Izraele. Zde nutno podotknout, že se někteří respondenti stavěli lepšími a nepřiznali některé závažné zkušenosti ovlivňující jejich život. Dodatečně jsem pak zjistila v rozhovorech s našimi společnými známými, že například motivace, které byly popisovány jako ekonomické nebo ideologické, byly ve skutečnosti dány rodinnými problémy, které mně, jako cizímu člověku nechtěli přiznat. Tato dodatečná zjištění jsou ve výzkumu zohledněna.

2.2.2 Charakteristika respondentů

Kritéria výběru respondentů byly v zásadě dvě. První bylo, aby respondent dokončil v Československu alespoň střední školu, popřípadě aby vyrůstal v zemi do 18. let a prožil v ní dospívání. Druhé kritérium bylo, aby byl v Izraeli již minimálně tři roky. Tato kritéria byla dána požadavkem zkoumat akulturaci, to znamená, že respondenti měli dostatek času přivyknout kultuře ve své nové domovině a také dostatek času na zkoumanou akulturaci.

Respondenti vyjádřili informovaný souhlas se zveřejněním svých výpovědí. Kvůli zachování anonymity jsem změnila jejich jména. V citacích v analytické části uvádím již jen počáteční písmena těchto změněných jmen. Pokud se nejedná o etnické Židy, je to v textu uvedeno. Respondenti jsou pro přehlednost rozděleni do třech migračních vln, pro zjednodušení nazvané 1948, 1968 a po roce 1989 - tyto roky jsou dějinné mezníky a v některých případech se přesně nekryjí s rokem imigrace respondentů.

Respondenti z imigrační vlny 1948

1-7. Skupinový rozhovor uskutečněný se sedmi pamětníky v Haifě, kteří přišli do Izraele v době jeho vzniku 1948. V té době jim bylo kolem 20 let. V Izraeli prožili převážnou většinu svého života a dnes jim je přes 90 let.

Respondenti z imigrační vlny 1968

8 - **Ruth**, 74 let, rodiče přežili válku v Palestině a po válce se vrátili do Československa. Do Izraele přišla ve 24 letech po ukončení vysokoškolského vzdělání v Československu, v Izraeli žije 50 let. Považuje se za ateistku.

9 – **Lydie**, 77 let. Do Izraele přišla ve 27 letech po ukončení vysokoškolského vzdělání, v Izraeli žije 50 let. Považuje se za ateistu.

10 – **Ori**, 82 let. Do Izraele přišel ve 32 letech po ukončení vysokoškolského vzdělání, v Izraeli žije 50 let. Považuje se za ateistu.

11 – **David**, 71 let. Do Izraele přišel v 18 letech po střední škole, v Izraeli žije 50 let. Považuje se za sionistu, judaismus je pro něj spíše tradicí.

Respondenti z imigrační vlny po roce 1989

12 – **Miriam**, 47 let. Do Izraele přišla ve 44 letech, v Izraeli žije 3 roky, žije sama. Konvertovala k judaismu.

13 – **Pinkas**, 30 let. Do Izraele přišel v 18 letech po střední škole, v Izraeli žije 12 let. Považuje se za ateistu, z LGBT komunity, ženatý s mužem.

14 – **Julie**, 43 let. Do Izraele přišla ve 31 letech s vysokoškolským vzděláním, v Izraeli žije 12 let. Považuje se za ateistu. Je v Izraeli vdaná, ale dosud nemá občanství, protože stát neuznal její etnický původ.

15 – **Veronika**, 59 let. Do Izraele přišla ve 44 letech s vysokoškolským vzděláním, v Izraeli žije 15 let, není vdaná, žije s širší rodinou. Považuje se za liberální věřící Židovku.

16 – **Charedim**, 43 let. Do Izraele přišel v 25 letech studovat ješivu, v Izraeli žije 18 let, ženatý s Izraelkou. Považuje se za významného člena ortodoxní náboženské komunity.

17 – **Fany**, 54 let. Do Izraele přišla v 29 letech s vysokoškolským vzděláním, v Izraeli žije 25 let, vdaná za Izraelce. Považuje se za velmi liberální Židovku.

18 – **Sára**, 49 let. Do Izraele přišla v 25 letech s vysokoškolským vzděláním, v Izraeli žije 24 let, žije sama. Považuje se za liberální Židovku dodržující židovské tradice.

19 – **Gina**, 47 let. Do Izraele přišla v 22 letech, v Izraeli žije 25 let, vdaná za křesťana z třetí země. Považuje se za sionistickou křesťanku.

20 – **Noemi**, 53 let. Do Izraele přišla v 27 letech s vysokoškolským vzděláním, v Izraeli žije 26 let, vdaná za Izraelce. Považuje se za ateistu.

2.3 Metoda výzkumu

2.3.1 Kvalitativní výzkum

Výzkumnou metodou této práce je kvalitativní výzkum. Jedná se o metodu, kdy je výzkumník v terénu, sbírá data v kontextu lokálních souvislostí a může tak hlouběji porozumět jednotlivým faktům. Výzkum začíná stanovením témat a cílů, formulací výzkumných otázek, které lze však během průběhu zkoumání ještě měnit. Při samotném výzkumu se pak používají relativně málo standardizované metody sběru dat z oblasti dané problematiky, jako jsou individuální rozhovory, skupinové rozhovory, pozorování, studium různých dokumentů, deníky výzkumníka.⁴⁹

Samotným základem sběru dat jsou hloubkové polostrukturované rozhovory, které se analyzují induktivní metodou, kdy opakování jednotlivých případů vede k obecnému tvrzení, které má ovšem pouze pravděpodobnostní povahu.⁵⁰

2.3.2 Způsob získávání dat

Základem mého výzkumu jsou rozhovory s 20 respondenty, které proběhly během mého studia na Bar Ilan University v Tel Avivu v zimním semestru 2017/8. Třináct rozhovorů bylo individuálních, jeden byl skupinový. Respondenty jsem seznámila s cíli mého výzkumu a přislíbila jim zachování anonymity jejich odpovědí. Rozhovory byly částečně strukturované a trvaly 60-90 minut. S některými respondenty jsem se setkala opakovaně a rozhovory doplňovala. I když se při prvních setkáních většinou respondenti jeví jako velmi upřímní a otevření, do určité míry se projevoval jejich stud před cizím člověkem. Při druhém setkání byli otevřenější, někdy i zapomněli, o čem se mnou již mluvili, začali si protiřečit a to bylo pro mne důvodem dalšího doptávání a hledání co nejpřesnějších odpovědí.

Součástí terénního výzkumu pak bylo pozorování. Nejvíce vypovídající pro mne bylo, když jsem byla pozvána do domovů účastníků, popřípadě do jejich zaměstnání

49 HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál 2005, s. 51-53.

50 ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014, s. 13-15.

a mohla pozorovat jejich život v kontextu s prostředím. Vedla jsem si terénní deník a vytvářela fotodokumentaci ze setkání i z prostředí do osobního archivu. Setkala jsem se i s lidmi z české a slovenské ambasády, navštívila jsem Československý spolek v Ramat Gan a jeho pobočku v Haifě a kibuc Jan Masaryk, který založili čeští osadníci. Tato setkání měly vliv na dotvoření celkového obrazu o životě Čechoslováků v Izraeli.

Během mého 4 měsíčního pobytu jsem i já byla vystavena akulturačnímu stresu, musela jsem se naučit nakupovat, používat místní dopravu, pochopit odlišný systém ve škole, naučit se, jak komunikovat či reagovat na ulici, jak o něco žádat, jak odmítat. Musela jsem zvládat cizí jazyk, chodila jsem osm hodin týdně do Ulpanu (jazyková škola) učit se hebrejsky. Byla jsem vystavena i stereotypům ve společnosti, čelila jsem snad každý den narážkám a podezřením, že jsem „nějaká ruská ekonomická migrantka“, a naopak jsem byla zahrnována obdivem za to, že jsem „z té krásné Prahy“, kde oni byli na dovolené. Tato škála mých čerstvých zkušeností pak vedla k dalším diskuzím s mými respondenty, kterým mnohdy mé aktuální zkušenosti již s odstupem připadaly málo významné nebo je po letech pobytu již tak ostře nevnímali, nicméně většinou moje prožitky potvrzovali.

Při dalším výzkumu bych ještě do rozhovorů zapojila jednu menší, ale významnou skupinu, o které jsem se dozvěděla až na konci svého pobytu. Jedná se o české ženy, které se provdaly za Palestince a přestěhovaly se do Izraele. K těmto sňatkům docházelo, protože Palestinci studovali v Československu na pozvání komunistické vlády v době socialismu.

2.3.3 Metoda analýzy dat

S respondenty jsem vedla polostrukturované rozhovory, které jsem nahrávala a přepisovala. Přepsané rozhovory jsem analyzovala metodou otevřeného kódování. Při otevřeném kódování je text rozčleněn na jednotlivé významové části, kterým se přiřazují kódy. Takto vzniklé kódy se následně seskupují do jednotlivých kategorií, analyzují induktivní metodou, porovnávají se, dávají do souvislostí, vyhodnocují a postupně skládají do konečného textu.⁵¹

51 ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014, s. 211-225.

3 Analytická část

3.1 Motivace odchodu do Izraele

Motivace respondentů k vystěhování z Československa do Izraele mají dva póly - pozitivní a negativní. V teoriích migrace je tento jev popisován jako push and pull faktor.⁵² Sionismus a antisemitismus. Pozitivní sionistický pól je spjatý s výchovou v rodině, s vlivem náboženských a sionistických organizací a s vlivem státu Izrael. Negativní antisemitský pól je spjatý s politickými změnami, ekonomickými vlivy a bývá v neposlední řadě ovlivněn i změnami ve společenském, pracovním a rodinném statusu.

I když každý potřebuje určité časové období, aby si zvykl na změny, je to právě síla motivace, která ovlivňuje rychlost a úspěšnost adaptace na nové prostředí.⁵³ Během výzkumu byly patrné proměny těchto motivací v průběhu let a jejich následný vliv na průběh adaptace v Izraeli.

Pokud budeme uvažovat v intencích hlavních exodů z Československa, datovaných politickými změnami v letech 1948, 1968 a 1989, pak je zřejmé, že tyto dva póly jsou nejvíce rozepjaté právě u té první, poválečné vlny, která zažila přímý střet se slovenským a německým národním nacionalismem a genocidou Židů na straně jedné a vznikem státu Izrael na straně druhé.

Každá tato generace pak má svoje, mnohdy velmi rozdílná, specifika a charakteristiky motivů, které ovlivnily rozhodování respondentů k cestě do Izraele, při čemž zmíněná polarizace s odstupem let od války a prvotního sionistického nadšení slábně. Z hlediska adaptace je pak ztotožnění se sionismem, popřípadě judaismem, důležité k rychlému a úspěšnému zapojení do společnosti. V dalším oddíle podrobně rozebírám motivace k odchodu lidí do Izraele z Československa, které se liší právě v jednotlivých generacích.

52 LEE, Everet. A Theory of Migration. *Demography*, Vol. 3, No. 1, 1966, s. 47-57.

53 WALLENDORF, Melanie, REILLY D. Michael D.; Ethnic Migration, Assimilation, and Consumption, *Journal of Consumer Research*, Volume 10, Issue 3, 1 December 1983, s. 292–302.

3.1.1 1948 - generace zrodu státu Izrael

Respondentům, kteří přežili holokaust a přišli do Izraele v době jeho vzniku, bylo v době mých rozhovorů s nimi již více než devadesát let. Jejich vzpomínky na druhou světovou válku se dají charakterizovat jako urputná snaha přežít:

„... vyskočil jsem z vlaku z transportu, utrl jsem prkno v podlaze, tak jsem vyskočil, byl jsem už sám, rodiče a bratr už byli zavražděni, v čtyřicátém třetím jsem se dostal k partyzánům v Nízkých Tatrách a s nimi jsem se dostal přes frontu až k české armádě k Svobodovi a tam nás vycvičili...“⁵⁴

„Začalo to tím, že jsme nesměli chodit ven, aby se nemuseli dívat na ty škaredý židáky, a že jsme mohli jen do určitého obchodu a jen tehdy a tehdy a bylo spoustu všelijakých opatření, nesměli jsme do parku, vystěhovali nás z našeho bytu ...a potom v létě 1942 šly z Olomouce 4 transporty a s 50 kily na zádech jsme šli do Terezína. Já to nezapomenu, já to všechno vidím před očima.“⁵⁵

Československo bylo v době války rozděleno na Slovenský štát a Protektorát Čechy a Morava. Zatímco Slovensko se na likvidaci Židů podílelo přímo, České země byly pod německou správou, a nenesly tedy přímou vinu za holokaust. Pamětníci se shodli, že situace na Slovensku byla výrazně horší. Větší míru antisemitismu dávali za vinu katolickému náboženství, které je v jejich historickém povědomí spojeno s teorií náhrady (Bůh nahradil synagogu církví) a pogromy. Respondent ze Slovenska vyslovuje za souhlasu skupiny respondentů teorii: *„Slováci jsou větší antisemiti, protože jsou víc římský katolíci.“* Česká respondentka upřesňuje: *„Tam to tak není, Češi jsou rozumní, nejsou náboženský, na Slovensku to je katolické jako v Polsku.“⁵⁶*

Na den 27. ledna připadá Mezinárodní den obětí holokaustu. V tento den Židé vyslovují větu: Nikdy nezapomeneme, nikdy neodpustíme.⁵⁷ Ačkoliv mladší generace již nemá bezprostřední vzpomínky na holokaust a je schopna připustit myšlenky odpuštění a smíření s viníky, starší generace je právě kvůli bezprostřední životní

54 H 21-22

55 M/1 76-82

56 H 143-144

57 *The New Yourk Jewish Week. Forgive But Never Forget.* [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://jewishweek.timesofisrael.com/forgive-but-never-forget/>

zkušenosti více nekompromisní: „*K Čechům jsem neutrální, nic špatného mi neudělali, aspoň nevím o tom, a Slováky nenávidím. 64 mých rodinných příslušníků zahynulo v plynu. Když se Židé vraceli v 1945, tak co je tam vítalo? Vrátilo se vás víc, než odešlo! Slovensko jediné platilo za každého Žida Německu 500 říšských marek a byla tam ještě taková klauzule - za podmínky, že se nevrátí.*⁵⁸ *Moji matku vezli do transportu, naproti ní seděli dva gardisti Slováci a seděli na bedně s majetkem naší rodiny a moje matka nemohla říci ani slovo. Tak se mě ptej, jestli mám rád Slováky.*“⁵⁹

Druhou světovou válku nepřežilo 272 000 československých Židů, zhruba pouhá jedna desetina se vrátila.⁶⁰ Vrátili se do společnosti, která byla po šest let vystavena silné antisemitské propagandě „... *co si pamatují, tak to byly podmínky v Československu po válce, které nás vedly k odchodu... nikdo se nevrátil z naší rodiny, jen moje matka a já a bratr jsme byli v Bergen Belsen a vrátili se, a když jsme se vrátili, začala moje matka s dvěma malými dětmi budovat nový život, chtěla nám dát dětství. Ale po chvíli jsme zaznamenávali různé poznámky, říkali nám, že vás se vrátilo víc, než vás odešlo... vy nám berete naše místa... Vě škole, já byla slabá na matiku, a vyvolali mě k tabuli k příkladu, který nemohl nikdo vypočítat... udělala jsem nějaké chyby, ale postup byl správný... a moje učitelka na matiku řekla. To, že jste to nemohli spočítat, to nevadí, ale to, že to vyřešila ta Židovka, to mně vadí.*“⁶¹

Židy, kteří přežili holocaust, čekal u nás další závažný problém: museli obhájit své státní občanství. Pokud je neobhájili, čekalo je nové vyhnanství. Podle Košického vládního programu z dubna 1945 a podle Benešových dekretů museli dokázat, že se nehlásili ani k maďarskému, ani k německému původu.⁶² Dokazování původu přímo souviselo i s restitucemi. Z 16000 žádostí o restituce bylo vyřízeno kladně jen 3000.

58 D 164-168

59 D 178-179

60 KREJČOVÁ, Helena. *K některým problémům židovské menšiny a českého antisemitismu po roce 1945.: Židé v české a polské občanské společnosti. Zydzi w polskim i czeskim społeczenstwie obywatelskim*, Praha 1999, s. 65-77.

61 H 50-59

62 Holocaust.cz. *Pogromy na Slovensku 1945-1948*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2005/kveten-6/pogromy-na-slovensku-1945-1948/>

Navíc byla zvýšena dědická daň, museli doložit úmrtí a doplácela se nadhodnota – tedy částky, o které byl majetek zhodnocen během války, či naopak se požadovalo splacení dluhů.⁶³

Situace po druhé světové válce pro přeživší Židy tedy nebyla nikterak přívětivá. Jan Mlynárik ve své knize *Dějiny Židů na Slovensku* popisuje, jak rozbouřená poválečná situace spojená s chudobou a nedostatkem potravin vyústila v protižidovské pogromy. Detailně popisuje největší pogrom v Topolčanech v září 1945, kterého byl shodou okolností obětí otec jednoho z respondentů⁶⁴: „... a to není všechno, dva roky po válce v Topolčanech byl oheň na střeše: židovský lékař vraždí naše děti! A kde? V klášteře! Jako klerika a židovství. Co se stalo? On je očkoval a to se může stát, že má pak dítě horečku. A tak tam byl pogrom. Před válkou tam bylo 3000 Židů, vrátilo se jich 50, mému otci rozbili hlavu železnou tyčí, s mozem v ruce běžel po ulici, má matka se schovala pod postel s mými dvěma bratry, já ještě nebyl na světě. To mi doma nikdo neřekl, o tom se nemluvalo, přečetl jsem si to před dvaceti lety. U nás se doma o holokaustu nemluvalo.⁶⁵ Číslo i fakta, které respondent uvádí, liší se od historických pramenů, ale respondent vypráví tento příběh velmi živě, zaníceně, jako by se udál včera. Příběh je živou součástí jeho života a dodnes jej přímo ovlivňuje v jeho negativním vztahu ke Slovensku.

Na podzim roku 1947 předseda Rady židovských obcí Arnošt Fischer vyjádřil tuto skepsi: *Nejsme chráněni před strachem, nejsme chráněni před hladem, nejsme zbaveni intolerance, svoboda našeho smýšlení, našich činů a našeho pohybu není zaručena. Nacionalismus, který v přímém sledu zavinil dvě hrozné války světových rozměrů, neochabl. A není náznak, že se tak stane v brzké budoucnosti.*⁶⁶

Potud motivace negativní. Z perspektivy pozitivních motivací k odchodu do Izraele jmenujme sionismus, nadšení ze vzniku státu Židů, které bylo podporováno

63 KREJČOVÁ, Helena. *K některým problémům židovské menšiny a českého antisemitismu po roce 1945.*: Židé v české a polské občanské společnosti. *Zydzi w polskim i czeskim społeczeństwie obywatelskim*, Praha 1999, s. 65-77.

64 MLYNÁRIK, Jan. *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005.

65 D 173-178

66 KREJČOVÁ, tamtéž, s. 65-77.

četnými sionistickými organizacemi působícími po válce i na území Československa. Maud vzpomíná: „*Ta hnutí byla různá, já jako dítě jsme byla v Tchelet Lavan, což je modro bílý, a po válce Makabi Hacajir, což je mladý Makabejec. Ono mně to bylo všechno jedno, hlavně že to je sionistický, hlavně že pojedu do té Palestiny, jestli to je trošku víc nalevo nebo napravo, to pro mě nehrálo takovou roli. Přijížděli také emisáři z Izraele. A takových bylo hodně. A my jsme se stále povzbuzovali mezi sebou a náš program a náš cíl byl přijet do té Palestiny, do země, která byla dána našim otcům, kde naši otcové a dědové kdysi žili, o které se píše v Bibli.*“⁶⁷ Jiný pamětník tentokrát ze Slovenska: „*A v té době přišly ty organizace Šomer Hacajir, Makabi Hacajir... a my jsme viděli, že tam (na Slovensku) místo pro nás není, že tam líp nebude. A tak ti co chtěli jít a přesvědčili rodiče, to byla mládež.*“⁶⁸

Hlavními přímými impulsy k odchodu z Československa pak byly dvě události v roce 1948. Byl to únorový komunistický puč v Československu a vyhlášení nezávislosti státu Izrael 14. května 1948. Zatímco komunistický puč nevěstil nic příznivého, vznik samostatného státu Židů dával o to větší naději.

Hned v únoru 1948 převzal faktickou správu židovských záležitostí v Československu tak zvaný akční výbor. Proti rozhodnutí tohoto výboru neměla Rada židovských náboženských obcí právo odvolání.⁶⁹ Omezování svobody bylo dostatečným popudem k odchodu ze země. Při první velké poválečné emigrační vlně se z Československa - včetně území Podkarpatské Rusi - odstěhovalo do Izraele 35 tisíc Židů, kteří se pak výrazně podíleli na utváření nové společnosti.⁷⁰

Druhý den po vzniku státu Izrael vyhlásily okolní arabské státy novému státu válku, Izraelci nazývanou *Válka za nezávislost*. V této válce bojovali českoslovenští Židé se zkušenostmi z bojů z druhé světové války na východní a západní frontě. Ačkoliv Židů bylo pouhých 2,5 procenta obyvatel Československa, v zahraničních ozbrojených

67 M 123-138

68 H 56-57

69 PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 355.

70 PĚKNÝ, tamtéž, s. 350.

jednotkách jich bylo mnohdy více než 50 procent.⁷¹ Zvláště tito zkušení vojáci byli verbováni do izraelské armády. Bývalý partyzán Petr vypovídá: „... V 46tém jsem byl pozvaný na vítězný nástup, byl tam Beneš, Svoboda, Honza Masaryk a tak dále... a tehdy jsem dostal vyznamenání a hodnost podporučíka... ale antisemitů bylo všude, už jsem nechtěl slyšet Židé do Palestiny. Tak jsem si říkal, když jsem bojoval tady pro jiné, tak bych měl taky jít vybojovat si svůj stát. Přišli z Izraele z Palmachu šlichim, vyslanci vlády, a ti nás přesvědčili, abychom šli vybojovat Izrael. Tak jsme přijeli. Účastnil jsem se těch bojů u Jeruzaléma, a pak v Negevu...“⁷² Jeho spolubojovník dodává: „Mně bylo 21 a rozhodl jsem se, že sem půjdu bojovat. Dnes mi je 91! Já sloužil v Čechách a my jsme přišli jako vojáci. Přihlásili jsme se, to byla velká věc! Nás bylo dost, 88, teď žijí už jen 3.“⁷³

Tato první generace, která přišla po válce do právě založeného státu Izrael, vyznačuje se sionistickým nadšením. Sionismus a poválečné naděje v novou budoucnost, společně s podílem na vzniku, bojích a budování nové země, to vše bylo významným katalyzátorem pro jejich adaptaci.

3.1.2 1968 - generace ruské invaze

Mezi lety 1948 – 1968, v důsledku komunistického útlaku, dochází k úpadku náboženského i sociálního života Židů, mnozí pokud možno tají svůj původ před svým okolím a někdy i před svými dětmi.

Antisemitismus vyvrcholil politickým monstrprocesem s Rudolfem Slánským. Proces byl inscenován Státní bezpečností za pomoci poradců ze Sovětského svazu a měl zakrýt hospodářské potíže v zemi. Tento proces byl paradoxní tím, že obvinění komunisté židovského původu se ke svému židovství vůbec nehlásili.⁷⁴ Tento protižidovský a protisionistický proces s Rudolfem Slánským měl také přímý dopad na

71 HEITLINGER, Alena. *Ve stínu holocaustu a komunismu: čeští a slovenští židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007. s. 58.

72 P 22-43

73 H 5-7

74 PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 353.

rozpad komunistického hnutí v Izraeli. Po Slánského popravě byly zapáleny kanceláře místní komunistické strany Mapai, strana se rozštěpila a Ben Gurion navrhoval v Knesetu postavení komunistů mimo zákon.⁷⁵

Určité politické oživení nastává v době tak zvaného Pražského jara. Jako počátek snah o reformaci se často uvádí literární konference o Franzi Kafkovi, kterou na libickém zámku u Prahy pořádal v roce 1963 Eduard Goldstucker, pozdější předseda Svazu československých spisovatelů. Naděje Pražského jara byly definitivně pohřbeny okupací vojsk Varšavské smlouvy vedené Sovětským svazem. Následně bylo československé komunistické vedení pozváno do Moskvy a bylo donuceno podepsat přísně tajný, tak zvaný Moskevský protokol. Bylo symbolické, že jediný, kdo tento dokument z celé delegace nepodepsal, byl František Kriegel, komunista židovského původu. Několik dní po okupaci vojsky Varšavské smlouvy označuje rétorika nastupující normalizace za viníka organizované antisocialistické skupiny s účastí sionistických sil.⁷⁶

Z odhadovaného počtu 18 tisíc československých Židů jich 4 tisíce odchází v období 3 měsíců po invazi,⁷⁷ menší počet odchází v době následné normalizace. Tato skupina Židů již neodchází do Izraele s ideály sionismu. Komunitní život Židů byl rozbitý nacismem a komunismem, a to oslabovalo v jedincích jejich židovskou identitu.

Byli si vědomi, že jejich židovský původ může být kdykoliv zneužit v jejich neprospěch, historicky vnímali vážnost antisemitismu a necítili v Československu bezpečí. Ti s větším potenciálem naopak vnímali omezení svých možností. Izrael byl pro mnohé jen jednou z možností kam utéci. Respondenti to sami přiznávají: „*Hlavní motivace byla, že přijely ty tanky, mohli jsme i jinam, ale já tu mám příbuzný, tak jsme udělali aliju... My jsme nebyli ani členy Židovské obce, chodili jsme do církve československé husitské, máme kamarádku farářku...*“⁷⁸ Absenci sionistických motivů

75 WEIN, Martin Joachim. *Slovanský Jeruzalém: jak Češi založili Izrael*. Praha: Academia, 2018, s. 271-277.

76 WEIN, tamtéž, s. 283-287.

77 YEGAR, Moshe. *Československo, sionismus, Izrael: historie vzájemných vztahů*. Praha: Victoria Publishing, 1997, s. 184.

78 L 9-11

v této generaci ilustruje i skutečnost, že i jednotlivé rodiny se rozdělily ve svých destinacích. „*Já odešla z Československa, protože jsem se tam necítila svobodná. Rozhodovala jsem se mezi Anglií a Izraelem. V Anglii mi nedali vízum, tak jsem šla do Izraele. Moji rodiče dožili v Německu. Když byla okupace, byli náhodou u dědečka ve Vídni a už se také nevrátili.*“⁷⁹

U této generace převládá více motivace negativní ve formě strachu a nucené emigrace, kdy Izrael se stává pouze jednou z možností kam jít. Rozhodnutí kam jít bylo dáno více osobními možnostmi a výhodami, které Izrael nabízel, než samotným sionismem.

3.1.3 1989 - generace po pádu vlády komunismu

Generace přicházející do Izraele po roce 1989 přímo souvisí s pádem komunismu, budování demokratické společnosti a otevření hranic Československa. 9. února 1990 Československo a Izrael obnovily diplomatické styky. Na počátku devadesátých let přichází do Izraele kolem milionu Židů ze zemí bývalého sovětského východního bloku. Z území Československa, kde zůstalo asi 14 000 Židů,⁸⁰ je to jen několik set nových přistěhovalců. Do Izraele v této době přichází i lidé bez židovského původu, což platí i o některých Čechách a Slovácích, kteří jsou součástí tohoto výzkumu.

Motivací odchodu z Československa je tedy jednak touha vyzkoušet nové příležitosti v zahraničí, které nebylo zdevastované komunismem, ale i skutečnost, že politické a ekonomické změny v té době nedávaly příliš mnoho příležitostí pro mladé lidi. Byl nedostatek bydlení, práce, velká inflace. „*Přemýšlela jsem, jestli pojedu do Anglie, kde mám sestru, nebo do Izraele, to byla taková možnost.*“⁸¹

Dalším specifikem těch, kteří se rozhodovali odejít do Izraele po roce 1989, bylo, že na rozdíl od předchozích generací se mohli do Československa kdykoliv vrátit a cesta do Izraele nebyla definitivním životním rozhodnutím. „*Nebál jsem se vůbec, protože jsem si říkal, že se mohu kdykoliv vrátit na Slovensko. Když jsem sem přišel,*

79 R298-9

80 YEGAR, Moshe. *Československo, sionismus, Izrael: historie vzájemných vztahů*. Praha: Victoria Publishing, 1997, s. 184.

81 F 32

moji sourozenci už žili v cizině, v Německu a Anglii, měli svoje životy.“⁸²

Tato generace byla ovlivněna 20 lety života v okupovaném státě a normalizační politikou. Vztahy s Izraelem byly v době komunismu zcela přerušeny, Státní bezpečnost měla důslednou evidenci osob židovského původu, obcím byly povoleny jen základní náboženské úkony, oficiálně nevycházela žádná náboženská literatura, veškeré akce bez povolení byly ilegální, v letech 1970 - 1984 neměly české země dokonce ani vrchního rabína.⁸³ J. A. Jelínek toto období charakterizoval slovy: „*Doba normalizace znamenala přerušeni kontaktů československého židovstva s židovským světem.*“⁸⁴ Tato generace, podobně jako generace roku 1968, měla bezprostředně po pádu komunismu pouze vzdálené povědomí o tom, co je to judaismus, zřídka kdy slavila židovské svátky a v podstatě nevěděla, jak se identifikovat se svým židovstvím. Silným motivem k cestě do Izraele pak bylo hledání identity, kterou rozebírám podrobněji v následující kapitole.

Zvláštní skupinou z tohoto období byli tzv. Šalomisté, mladí lidé ovlivnění hudební skupinou Shalom Petra Muka, který svojí tvorbou obnovil nebo vzbudil u některých mladých lidí trvalý zájem o Izrael. „*V devadesátých letech to bylo velmi moderní, Petr Muk a tak, začala se ta zapomenutá historie vracet...*“⁸⁵

Mladí lidé tehdy využili nabídku organizací Sochnut a Taglid, které pořádají pro mladé Židy z diaspory měsíční pobyty v Izraeli zdarma. Cílem těchto pobytů je ukázat mladým Židům Izrael a nabídnout jim možnost přestěhovat se do Izraele. Tyto pobyty absolvovali prakticky všichni respondenti, kteří přišli do Izraele ve věku kolem 20 let. Pro mladé hledající lidi židovského původu, bez jasné vize či perspektivy budoucnosti ve své původní domovině, byly tyto pobyty rozhodující: „*...když jsem tu byla na návštěvě hned po pádu komunismu, v roce 90, strávila jsem tu měsíc a nějak mě oslovila ta krajina, cítila jsem, že jsem s ní hluboce citově spojená. Potom jsem přijela.*“⁸⁶ Další

82 P 19-20

83 PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001, s. 355-356.

84 JELÍNEK, Ješajahu Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20.storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika 2009, s. 425.

85 J 7

86 N 8-9

respondentka dodává: „Ty výlety organizoval Sochnut, těžko říci, co mě všechno zaujalo, velmi se mi tu líbilo a je velmi, velmi... když vyrosteš v krajině, kde nejsou všichni Židé, a teď přijedeš sem, a ty svátky slaví všichni spolu... je to takové velmi... nevím jestli to bylo právě toto, ale ta země je ti prostě bližší, od začátku, kdy jsem sem přijela, tak se tu člověk cítí jako doma.“⁸⁷

Motivace odejít do Izraele nebyla u této generace prvotně spojena pouze se sionismem, ale také s hledáním sebe sama a s potřebou nových vizí po pádu komunismu. Na tyto otázky dával Izrael odpověď a o tomto tématu pojednávám dále v textu.

3.2 Identita

3.2.1 Hledání identity

Lidé, kteří přišli do Izraele, nemohli nikdy minout otázku svého židovského původu, respektive to, že nejsou Židé halachičtí nebo nejsou Židé vůbec. Otázka halachických Židů a Židů podle práva návratu je velmi problematická a pojednává o ní úvodní teoretická část.

V hledání identity může kontrastovat vlastní pocit identity s tím, jakou identitu mu přisuzuje okolí. Například člověk, který se cítí být Slovákem, může být na Slovensku označován kvůli svému původu za Žida, ale v Izraeli může být označován naopak za Slováka, nebo může mít problémy s uznáním občanství u Rabínského soudu. I když oni sami měli identitu německou nebo českou, byli pokřtěni nebo bez vyznání a na první pohled nebyli jiní než ostatní občané Československa, jejich okolí jim přisuzovalo židovskou identitu podle Norimberských zákonů.

I v otázce identity jsou patrné rozdíly napříč generacemi. Uvědomění si svého židovství bylo nejvíce vystupňováno u nejstarší generace. Z jedné strany to byla reakce na antisemitismus v době nacismu a následné nastupující vlády komunismu a z druhé strany reakce na propagandu nově vzniklého Izraele povzbuzující návrat Židů na Sion. Zdůrazňování židovského původu, jak jsem již uváděla v kapitole *Národní identita*, nutně vede k většímu všeobecnému uvědomování si své etnicity a náboženství.

87 S 13-21

Ti, kteří se narodili později, tedy v době totalitního komunistického režimu, již tak silné povědomí o svém židovství neměli. Děti byly často chráněny svými rodiči tak, že se o židovství mluvilo minimálně a rodiny se snažily co nejvíce přizpůsobovat většinové společnosti, kde náboženství bylo suplováno myšlenkami marxismu-leninismu a společnost byla prezentována jako společný stát Čechů a Slováků. Podobně jako při předávání křesťanské víry, byli to často prarodiče, kteří předávali svým vnukům povědomí židovské identity. U lidí v důchodovém věku se náboženství více tolerovalo. *„Jsme židovská rodina, trochu jsme byli vychovávaní k židovským tradicím, ale za komunismu se to moc nedalo, ještě když jsem byla úplně malá, tak si pamatuji, že mě babka brávala do synagogy. Chodilo tam málo lidí.“*⁸⁸

Další respondentka popisuje, jak se dozvěděla v deseti letech o svém židovství prakticky náhodou a jak postupně objevovala své kořeny: *„Já se dokonce dozvěděla, že jsem židovka celkem náhodou, jezdila jsem do školy autobusem a večer jsme si povídali cestou do školy různé věci... a jednou to byly strašidelné historky, jak Židi unášejí děti, tak strašidelné historky, wow, nějací Židé tě unesou, strašili jsme se... ale já jsem netušila co je to Židé, přišla jsem domů a povídala jsem to mámě a ona se na mě podívala a říkala: Viš, ale ty jsi Židovka. Ukázala mi pak nějaké dokumenty a vysvětlila mi to... byla jsem čtvrtáčka, to byly nějaké rodinné věci, už si to ani nepamatuji... Ale výsledek toho rozhovoru byl - ano, já jsem Židovka. Říkala jsem to pak dětem ve škole, co to znamená a ani to také nevěděli, protože nikdy nikoho takového nepotkali. Od té doby jsem se o to začala zajímat, s prarodiči jsem si o tom povídala. Oni nebyli pobožní, ani ne reformovaní a otec, když se stal komunistou, tak mu to bylo ukradené.“*⁸⁹

Dále v rozhovoru specifikuje hledání identity: *Ještě k té identitě... myslím, že s tím souvisel holokaust, oni se zachránili tím, že byli v Anglii, moje babička tam už byla dřív, šla tam za prací, můj děda se tam dostal na poslední chvíli a moje máma se tam narodila. Velká část rodiny to nepřežila. Mohl v tom být i strach a u dědy výčitky svědomí, protože on se zachránil a jeho rodina ne. Ale ani moji mámu v tom nevychovali, to jsem si všimla, že u hodně lidí to přeskočilo generaci, že naši rodiče*

88 S 8-11

89 N 25-32

v tom nebyli a ty prarodiče, čím byli starší, tak si uvědomovali tu svoji identitu.“⁹⁰

Respondenti o své židovské identitě věděli od dětství, jejich vědomí ale bylo chabé a minimálně podpořené komunitním životem. Určitá exkluzivita, vytvořená obavami a tajemnem, nabádala k hlubšímu prozkoumání a porozumění, co to znamená být Židem.

Silné myšlenky ideologie sionismu prosákávaly i přes železnou oponu. Komunistický režim si sice vynucoval naprostou loajalitu, ale jednotlivci či celé rodiny se nemohly s novou ideologií ztotožnit. Při hledání své identity či při hledání skupiny lidí, se kterými se mohli ztotožnit, byl sionismus pro mladé hledající Židy jedním z východisek. Na otázku Kdy se stal sionistou, popisuje respondent, co jej ovlivnilo na počátku šedesátých let: *„Nebylo to v Izraeli, ale už na Slovensku, vycházel věstník o úspěších Izraele, novátorství, pionýři... a pak jsem tu měl starého strejdu, co se nudil a psal nám každý týden desetistránkové dopisy. A co tam měl psát? Psal o úspěších Izraele, tento týden jsme exportovali deset tun pomerančů...“*⁹¹

Další respondentka uvádí svůj vztah k Izraeli v šedesátých letech: *„Já si myslela, že Židi jsou nejchytřejší na světě, tak to stojí za to, je potkat... Tatínek mi to řekl, že Židi mají ty Nobelovy ceny a jsou geniální, to jsem měla z domu, ten pocit superiority. A proto jsme chtěla být s Židama. Neměla jsem strach z antisemitismu, já jsem chtěla být v nejlepším klubu.“*⁹²

Tento pocit superiority nebyl ojedinělý, mnohdy zaznělo v podtextu výpovědi, někdy mělo až mesiášský nádech: *„Žid má v sobě zakódované, že je spasitel světa, když to dělá dobře, tak tomu světu prospívá. Pakliže to dělá ve jménu nějaké ideologie, tak to dopadne špatně.“*⁹³

Jak jsem již v předchozích kapitolách uvedla, hlavní hnací silou odchodu Židů z Československa v roce 1968 byla okupační vojska, nikoliv hledání identity. A nebylo jednoznačné, jestli se odstěhují do Izraele či jiné země západního světa.

90 N 37-51

91 D 77-82

92 R 480-484

93 J 179-182

Po roce 1989 nastala situace obdobná v tom smyslu, že Izrael byl pro mladé lidi židovského původu s touhou hledat štěstí kdekoliv v zahraničí snadnou možností, protože byli v této zemi vítáni a jako o nové imigranty bylo o ně dobře postaráno.

Hranice byly otevřené, nejdříve se rozpadla struktura a ideologie komunismu, následně se rozpadlo i Československo, což nesli těžce hlavně Slováci. Mladí lidé hledali vizi pro svůj život, snažili se najít sami sebe v překotně měnící se době a definovat si svoje místo ve společnosti: „... bylo *to takové hledání identity po různých změnách politických, které ovlivnily můj život, třeba revoluce nebo rozpad Československa, válka v Jugoslávii... To mě dovedlo k hledání, kdo vlastně jsem a abych hledala v židovských zdrojích nějaké odpovědi na své otázky.*“⁹⁴

Zhruba se dá říci, že generace poválečná měla ve své židovské identitě jasno, generace z roku 68 již neměla tolik příležitostí se s ní konfrontovat a generace po roce 89 ji musela znovu dohledávat.

3.2.2 Základní vlivy na změnu identity v nové zemi

Během akulturace dochází ke změnám identity. Ze Žida z diaspory - z Čecha nebo Slováka, se stává Žid-Izraelec. Ve výpovědích byly zřetelné čtyři vlivy, jejichž prolínání umocňovalo rychlost identifikace s novou kulturou.

Jednak věk, ve kterém přišli respondenti do Izraele. Čím byli mladší, tím se rychleji a snadněji identifikovali s Izraelem. „*Po třech letech jsem se tu cítila úplně jako doma.*“⁹⁵

Druhým vlivem na rychlou identifikaci s novým prostředím bylo uvědomování si svého židovství před imigrací. „*Prkotiny mě nevadily, být v Izraeli znamená být sionistou.*“⁹⁶ Jiný respondent z devadesátých let: „*Miluji Izrael od první sekundy, i když bylo někdy těžko, velmi těžko. A to je klíč, když chceš něco dosáhnout. Každý začátek je těžký, každá emigrace je těžká.*“⁹⁷

94 N 11-15

95 F 83

96 D 59

97 H 130-136

Další vliv byla možnost komunikovat s rodnou zemí. Tyto možnosti komunikace či návštěv byly mezi lety 1948 - 1990 velmi omezené. Mnohdy drastické zpřetrhání vazeb s rodnou zemí logicky vytvořilo prostor pro vazby nové. „*My jsme o návratu uvažovat nemohli, byli jsme odsouzeni za opuštění země.*“⁹⁸

Velmi zásadním čtvrtým vlivem pak byla přítomnost užší rodiny na území Československa. Pokud již v zemi nikdo z příbuzných nežil, vytrácely se důvody kontaktů. Takto popisuje změnu svého statusu respondentka, jejíž celá rodina odešla z Československa: „*V roce 1967 v červnu byly závěrečné zkoušky na univerzitě. Já se učila na ty zkoušky a slyšela jsem v rádiu, že je tady válka, mně to bylo úplně fuk. Pokračovala jsem dál ve studiu a vůbec mě nezajímalo, co se v té válce tady stalo. 21. srpna 1968 jsem byla v autobuse tady v Jeruzalémě a slyšela jsem, že Rusové napadli Československo, a mně to bylo úplně fuk. To vám něco řekne o psychologii mladého člověka. Já jsem se okamžitě zidentifikovala s Izraelem, já jsem byla úplně nadšená, že jsem v židovské zemi. A to byla země, která vznikla teprve před dvaceti lety!*“⁹⁹

Naopak identifikace s Izraelem sílila s potomky narozenými již v Izraeli. „*Jak je člověk starší, tak mu dojde, že domov je tam, kde má svoje blízké.*“¹⁰⁰

Podobně lidé, jejichž partner je narozený v Izraeli, si lehčeji vybuodovali vztah k nové zemi. „*Mám tu rodinu, mého manžela, s nimi slavíme svátky a pomáháme si.*“¹⁰¹

3.2.3 Identita na půl cesty - ani tady ani tam

Specifickou skupinou je pak generace po roce 89, která je ovlivněna novými možnostmi - jako bezvízový styk s Izraelem, dvojí občanství, možnost kdykoliv se vrátit do původní země, cenově dostupnější letenky, levná a prakticky neomezená komunikace pomocí nových technologií. Věci, které byly pro předchozí generace nemyslitelné, jsou najednou samozřejmostí.

Nutně tedy dochází u této generace z 90. let k jakémusi rozkročení mezi oběma

98 O 66

99 R 82-90

100 N 232

101 F 116

zeměmi. Tento jev je popsán jako transnacionalismus.¹⁰² Někteří se tak mohou ocitnout ve stavu „ani tady - ani tam“, kdy se jim jejich původní identita prolíná s identitou novou a střídavě je jedna z nich dominantnější. *„Jak se tam člověk cítí, to řekl Frank Kischon: Kosmopolita je takové elegantní označení bezdomovce. To je člověk, který se cítí doma všude a nikde, cítí se doma v Izraeli, na Slovensku a v Praze, ale nikde to není stoprocentní.“*¹⁰³

Tento stav „ani tady - ani tam“ se nejvíce týká těch, kteří nejsou Židé a často i těch, kteří jsou konvertité. Zjednodušeně řečeno, ve státě, který propaguje sionismus a judaismus, je těžké cítit sounáležitost bez halachického židovského původu. I když jednotlivec vnímá svoji identitu jako židovskou, pokud nedochází k potvrzování a posilování jeho identity i z vnějšku, nemůže se rozvíjet. Takto popisuje svůj zápas o identitu křesťanka: *„Když syn skončil základní výcvik na armádě, byli jsme na té ceremonii, to jdou pak celou noc pochod asi 35 km a pak je ta ceremonie, kde dostávají barety. To bylo, když jsem tu byla přesně 20 let, no a na konci té ceremonie oni ty barety vyhodí do vzduchu a chytanou si je a dají si je na hlavu a jdou. A ten můj Josef to hodil nějak nakřivo a nemohl ten baret najít. Jedno z mých dětí řeklo, že vidělo, jak jiné dítě ten baret chytlo a odneslo. Tak on skončil bez toho baretu a viděla jsem ho, jak tam stojí sám a ty všichni vojáci z té skupiny, asi 15 lidí, se objímají a radují a on tam stojí sám a na té slavnosti byly rodiny, přátelé, babičky, dědečkové, celé rodiny... a s mým synem jsme tam byli jen my, naše rodina. A tam jsem měla krizi existence v této zemi, říkala jsem si tak, to nejstarší dítě jde do armády, do bojové jednotky, my tady jsme tohle, tohle, tohle, ale oni nás stejně nepřijímají, stejně pro ně nejsme místní, neberou nás... Já vím, že to bylo přehnaný, byla to krize, ale v ten moment jsem pocítila silnou touhu se vrátit do Čech, být mezi svými, být přijata v tom širším kontextu. Musela jsem se srovnat v tom, proč tady jsem, rozhodnout se, co je silnější, jaký je smysl.“*¹⁰⁴

Tento zápas o přijetí do společnosti není ojedinělý. I když se Izrael tváří jako země demokratická a multikulturní, ve skutečnosti je zde silný vliv etnocentrismu (stát

102 VERTOVEC, Steven, *Conceiving and researching transnationalism*, Ethnic and Racial Studies, 22:2, 2011, s. 447-462.

103 N 229-232

104 G 124-132

Židů) a jednotlivé skupiny lidí žijí odděleně. Často je jediná ulice předělem do jiného světa. Nábožné křesťanské nadšení ze Svaté země tak může velmi snadno přejít v drsné vystřízlivění.

Problematické jsou i konverze k judaismu. Konvertitka k judaismu vypráví, jak je těžké být součástí náboženské židovské společnosti a je rozhodnutá ze země odejít: *„Je obrovský rozdíl být tady mezinárodní student a být Izraelec. Obrovský rozdíl. Protože když jsi mezinárodní student, tak na tebe nikdo neječí a neřve. Je to jiný. Žít v Izraeli mi nevyhovuje. Ani omylem. Zkušenost to je skvělá, ale nemyslím, že tady dlouho zůstanu, protože na to nemám nervy, fakt ne. Odejdu, ještě mám rok dodělat studium a potom půjdu. Finančně, mentálně,... a ta konverze, já nejsem nikdy dost. Stále stejná otázka: Jsi Židovka, po kom? Po otci nebo po matce? Moje nejlepší kámoška, z Jeruzaléma, to je Židovka, já když k nim přijdu na šabat, tak já nesmím nalévat víno. Nejsem dost Židovka, abych nalévala to víno. Nejsem rovnoprávná Židovka. Ne. Problém je, že Izrael je strašně rasistickéj.“¹⁰⁵*

Zajímavé je srovnání, jak respondenti z generace 48 svoji identitu vyjadřují jednoznačně již v tom, že zásadně mluví o Izraeli jako „my“. Tito lidé Izrael zbudovali a prožili zde 70 let svého života, neměli možnost udržovat s Československem intenzivní kontakt a jsou naprosto asimilováni. To již neplatilo o dalších generacích, respondenti v rozhovorech začali lehko mluvit o Izraeli jako „oni“ a svoji vlastní identitu vyjadřovali méně jednoznačně. Kombinaci obou identit vyjádřil respondent z LGBT komunity, který přišel do Izraele hned po dokončení střední školy. Řeč se naučil během půl roku, prošel armádou, žije v zemi 12 let, většinu rodiny má v Izraeli, má izraelského manžela. Přesto stále denně komunikuje se Slovenskem, kam jezdí každé dva měsíce. Na otázku kým se cítí být, odpovídá: *„Mám velký problém se zařadit, protože se cítím na Slovensku Slovákem. Cítím se tam být doma. Jen se občas stává, že neznám pořady z televize. Lidé se pak někde baví o nějaké šou nebo celebritě a já nevím, o čem je řeč. Stává se mi, protože mám dobrou slovenštinu a lidé si myslí, že tam žiju, a pak vidí, že nevím, o čem mluví a ptají se mě. Ty nemáš doma televizi? Ty jsi z té bratislavské kavárny? To jsou ty intelektuálové... a já jim pak vysvětluji, že žiju v Izraeli. Tehdy cítím, že jsem trochu mimo. V Izraeli jsem už teď víc doma, víc než na Slovensku,*

*protože tady mám ten svůj byt, rodinu, manžela.*¹⁰⁶

Někteří z generace 90. let uvažovali o návratu do původní vlasti. Je to první generace, která tuto možnost návratu má. Ptala jsme se respondentů, jestli znají někoho, kdo z Izraele skutečně odešel a z jakých důvodů. Příčiny byly různorodé - nemoc, rozvod, rodina, práce, nesouznění s místní kulturou, horké letní počasí nebo jejich nežidovský původ. To zmínila zaměstnankyně ambasády jako častý problém: *„Manžel má kolegu a ten má manželku Češku a ona se chce vrátit do Čech, protože se tu velmi trápí, a tak mi volala ta kamarádka, že by to byla veliká ztráta. On je super chalán a byla by to škoda. Ona je křesťanka a ni nechce přestoupit na židovství. Znam tu ženy, kterým vadí mentalita Izraelců. Radši by byli na Slovensku nebo v Čechách, ale jsou tu kvůli tomu, že jejich manžel je Izraelcem a chce tu být. Ani nechtějí přestoupit na židovství. Některé i přestoupí na židovství, ono to je pro ty muže dost důležité, aby se jejich dítě narodilo jako Žid.“*¹⁰⁷ A to je další specifický problém, který si nežidovský přistěhovalec zprvu těžko uvědomí. Dítě, které nemá židovskou matku, není Židem a bude v budoucnu zažívat ve společnosti různá omezení.

3.3 Akulturace

3.3.1 Jak se adaptovaly jednotlivé generace

Izrael jako mladý stát se během 70 let své existence překotně vyvíjel z chudé země s nerozvinutým zemědělstvím a průmyslem v zemi vyspělou a prosperující. Generace, přicházející do země, přicházejí tak pokaždé do jiného Izraele.

V roce 1948 přicházeli vybojovat zemi a položit základy nového státu. Žili ve skromných podmínkách, často v levicově orientovaných hospodářských družstvech a společnost popisují jako chudou, soudržnou a solidární. *„My jsme byli idealisté, to bylo všude i v armádě, Když jsme přišli, tak nebyli žádní milionáři, já tady měl tetu v Petah Tikve, a chtěl jsem za ní jet a oni mi řekli - jed' stopem, a zastavil mi autobus. Já to tady neznal, tak jsem do něj nasedl a šofér chtěl peníze, nedošlo mi, že za autobus se platí. Říkal jsem - Já nemám peníze, a tak tam ty lidi, co seděli v autobuse, posbírali*

106 P 83-90

107 F 6-19

*drobný, aby mi zaplatili cestu. To tak bylo a dnes to není... Nezamykaly se domy, nebyly zámky, lidi ti řekli - v ledničce je jídlo, najdi si postel... Tehdy kdo měl moc peněz, tak se za to styděl, nemluvili o tom...*¹⁰⁸

Stát Izrael postupně vybudoval daleko profesionálnější přístup pro nové příchozí. To významně usnadnilo akulturaci generace přicházející v roce 1968. V roce 1967 vzniklo Ministry of Imigrant Absorption, jazykové školy a nová střediska pro imigranty.¹⁰⁹ *„To jsme měli štěstí, tenkrát tady bylo dobře. Byla práce, po šestidenní válce byla konjunktura. Tenkrát se o nás stát dost staral. My jsme dostali 50 liber kapesný, byt, výhodnou půjčku na koupi bytu na splátky, na velké splátky... a pak přišla inflace, a ta nám vyřešila spoustu věcí. To nám pak řekli, že už to nemá cenu ty splátky, ať jim zaplatíme tisíc a tím to končí. To jsme měli štěstí.*¹¹⁰

Generace přicházející počátkem devadesátých let a později přichází již do vyspělé země, do zcela jiných podmínek, kde původní socialistické ideály nahradil tvrdý kapitalismus.

Izraelská společnost je připravená absorbovat nové příchozí. Pokud má nový imigrant silnou motivaci adaptaci úspěšně zvládnout v co nejkratším čase, pak je tato vnitřní motivace k adaptaci posilována motivací vnější ze strany společnosti i státu. Nejčastější motivy k rychlé adaptaci respondenti uvádějí buď vizi studia, dobré práce, ale i třeba dobrého zařazení v armádě. *„První rok jsem byl v takové přípravce pro Olim Chadašim (nově příchozí), připravují tě tam na školu, na vojnu, jak se sociálně zařadit... Pak rychle přišlo moje povolání na vojnu a věděl jsem, že když chci na vojně být v nějaké dobré jednotce, musím mít na dobré úrovni i jazyk, tak jsem začal makat na hebrejštině. Nebyl jsem v Ulpánu (jazyková škola), ale měl jsem tak silnou motivaci.*¹¹¹

Strategie adaptace příchozích po roce 1989 se výrazně liší u Židů a nežidů. Zatímco Židé podle práva návratu dostávají občanství hned po příchodu do země a požívají výhod nových imigrantů v podobě jazykových kurzů, možností studia

108 H 183-192

109 The Jewish Agency. *Israel and Sionism*. [cit. 29.3.2018]. Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20070809020547/http://www.jafi.org.il/education/100/concepts/aliyah4.html>

110 O 28-38

111 P 28-34

a daňových úlev, ale ti kteří mají původ nejednoznačný nebo jiný, potýkají se s vleklým byrokratickým řízením ohledně oficiálního pobytu v zemi a neustálá nejistota jim brání se plně integrovat.

Strategie adaptace u Židů jsou tedy určeny možnostmi pomoci státu a solidární pomoci židovských přátel, kolegů z práce a v neposlední řadě případného životního partnera a jeho rodiny.

Respondentka z generace po roce 89 uvádí: „*Když děláš Aliu (imigruješ) tak máš organizace jako třeba Chochmu - a ty ti někdy pomůžou a řeknou kam jít. Třeba když chceš peníze, musíš si založit účet, udělat si zdravotní pojištění... a pak když jsem začala pracovat, tak i tam v práci mi řekli, kam mám jít a co mám udělat. A pak už to není potřeba. Hodně mi pomohli ti, co tu jsou už 40 let, řekli mi třeba, když máš univerzitu, musíš jít na ten a ten úřad, aby ti ji uznali.*“¹¹²

Respondenti se sice o prvních letech v nové zemi vyjadřovali pozitivně, převládal pocit, že to zvládli a teď už je to dobré. Často ale v jiné souvislosti se zmínili, jak prožívali akulturační stres. „*Bylo to strašné, bylo to zlé, myslel jsem si, že se to nikdy nenaučím, měl jsem v noci sny a budil se z toho. Byl jsem tenkrát vytržený ze svého prostředí, měl jsem tam přátele a byl od nich najednou odtržený.*“¹¹³

Přirozenou snahou lidské mysli je vytěšňovat negativní zážitky z minulosti. Že to úplně jednoduché nebylo, prozradila respondentka, která předtím popsala svoji integraci do společnosti jako snadnou, později však popisuje v úplně jiném kontextu, jak s manželem uvažovali o možnosti přestěhovat se do Prahy a jak jej chtěla ochránit, aby nemusel prožít, to co ona: „*... ale bála jsem se, věděla jsem, co je to nový imigrant, jaká je ta změna. Zpočátku moje hebrejšтина byla jako jazyk malého děcka, a připadáš si jako totální idiot, nejsi schopný se vyjádřit. Začínáš od nuly, vše od nuly si vybudovat, to není jednoduchý. Samozřejmě, že je to výzva, přinutí tě to něco dělat, osvěží tě to, otevřeš si obzory, objevíš o sobě různé věci, ale není to lehké, je to spousta energie. Tak ta představa, že manžel by toto musel absolvovat v Praze, už o pár roků starší, jako profesně, ano, že by se musel naučit česky... Tak jsme přemýšleli, nechtěla jsem ho*

112 S 127-136

113 P 25-27

vystavit tomu, že by to bylo strašně těžké...“¹¹⁴

Překonávat kulturní rozdíly, učit se nový jazyk a nacházet svoje místo v nové zemi vždy vyžaduje velké úsilí, pokud jedinec překoná toto první nelehké období, dostavuje se pocit hrdosti z toho, že situaci úspěšně zvládl a dochází k potlačení negativních vzpomínek. Další faktor je, že izraelská společnost, na kterou se adaptovali, se sama o sobě vyjadřuje pozitivně, idolem je síla a úspěch, nikoliv stěžování si na špatné podmínky. Okolí se sice může kritizovat, ale vlastní slabost se nepřipouští. I při těch nejpozitivnějších vzpomínkách na první měsíce a roky v nové zemi je nutno mít vždy na paměti, že fáze akulturačního stresu je popsáným jevem, kterým prochází každý imigrant.

Stejně tak je běžné po prožitku stresových situací potlačovat vzpomínky, vytěšňovat negativní zážitky nebo je zkreslovat.¹¹⁵ To následně způsobuje i nepřesnosti ve výzkumu. Většinou při cílených dotazech respondenti problémy bagatelizovali, protože již byli v zmíněné fázi akulturace, kdy dochází ke splynutí s novou kulturou. Oproti tomu byla sdílnější jedna žena, která je v Izraeli teprve krátce a nezapadala do výzkumného vzorku. První půlrok pobytu charakterizovala jako „strašný“, nejvíce si stěžovala na špinu, šváby a na šikanu svého dítěte ve škole. Když jsem chtěla vědět víc, řekla, že je vše vyřešené a že se k tomu období již nechce vracet.

3.3.2 Být v Izraeli a nebýt Židem

Začlenění do společnosti je pro Židy v zemi, která vznikla již s vizí jednoho etnika, státem a různými polostátními organizacemi usnadňováno, tyto výhody však nemají nežidé. Naopak se mohou setkávat s konfrontací kvůli své odlišnosti.

Izrael je typický tím, že se v něm izolují různé etnické a náboženské skupiny, které žijí odděleně svým vlastním životem. Příkladem je výpověď křesťanky, která přišla do Izraele počátkem devadesátých let, její manžel není Izraelec a ani po 20 letech se jim nepodařilo získat občanství: *„Jakmile první dítě dospělo k tomu, že půjde do první třídy, tak to byl i pro nás začátek být součástí izraelské společnosti daleko víc. Také jsme to uvítali, do té doby jsme byli nejenom v mezinárodní bublině, ale také ještě*

114 N 214-222

115 NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Academia, 1997.

navíc v křesťanské bublině, To je opravdu bublina. Účastnila jsem se jednoho semestrálního kurzu o tradičním judaismu a měla jsem pocit, že každý křesťan by měl tento kurz prodělat, když přijde do Izraele, aby znal kontext, aby věděl, že jejich myšlení je jiné než naše, řecký. To by moc pomohlo předejít různým nedorozuměním a konfliktům. Sem přišli křesťané a mysleli si, že by Izrael měl být svatý a divili se, že tu jsou vraždy, homosexuálové... Byla jsem tedy ráda, že dítě jde do školy, že jsem začala potkávat ty izraelské rodiče, učitele. ...Když šel syn do té první třídy, tak to byl obrovský popud, abych něco začala dělat se svojí hebrejštinou. Oni uměli i anglicky, ale je jasný, když ovládáš ten jazyk, že se cítíš v té nové zemi daleko pohodlněji a začneš si to brát za své, začneš se cítit víc doma, nejsi na nikoho odkázaná...“¹¹⁶

Izrael je země multikulturní, přitahuje věřící různých náboženství z celého světa a tak může být výhodou i nevýhodou, že si člověk najde svoji skupinu, kam patří. Například francouzsky mluvící katolíci, rusky mluvící protestanté či pravoslavní nebo různé anglicky mluvící mezinárodní skupiny.

Jiná respondentka s nejasným židovským původem líčí své strasti ohledně občanství: *„Měla bych být Židovka, ale tím, že babička konvertovala ke křesťanství, tak se to bralo, že zradila. Sešli jsme se s jedním a pak s druhým rabínem a já se rozhodla, že se jich nebudu doprošovat, mě celý ten proces urážel... protože moje rodina celou dobu poslouchala, že i když konvertuješ, tak ti to budou stále připomínat. A teď jsem jim zase měla dokazovat, že jsem Židovka. Víš, jsou tu tisíce Rusů, kteří nejsou Židi, koupili si nějaké povolení na trhu, nebo sem přišli se svým židovským manželem, tak mě to uráželo... A pak jsem tu dostala rezidenci a pak asi po čtyřech letech občanství jako manželka izraelského občana...“¹¹⁷*

Prakticky všichni z mých respondentů nežidovského původu se neúspěšně a dlouze potýkají s úřady ve snaze získat v Izraeli občanství. Až na jednu výjimku, která je pro lidi znalé místní byrokracie těžko uvěřitelná, ale která vypovídá o fungování místních úřadů, které jsou více v moci jednotlivců než ve striktnosti systému.: *„No to byl ten největší problém, já se sem vrátila a potřebovala jsem prodloužit studentské vízum. Šla jsem na ministerstvo vnitra a oni se mi podívali do papírů a viděli, že jsem*

116 G 70-74

117 J 17-23

*tam napsala, že jsem Židovka. Ptali se, proč neudělám aliju. Já povídám, to mě v životě nenapadlo. Oni mi řekli, my ti nedáme razítko, buďto uděláš aliju, nebo musíš jet pryč. A já si už zaplatila studium, tam jsem jim řekla, dobrý, dejte mi občanku a já vylezla z toho ministerstva s občankou. A to bylo v Jeruzalémě a já si tam jen o pauze v práci odskočila a hned zpátky. A šéfová mi říkala, tak dali ti to vízum? A já říkám ne, oni mi dali občanství. A oni mi to nevěřili, koukali, nikdo to do dneška nechápe.*¹¹⁸

3.3.3 Práce a jazyk

První velkou výzvou při snaze integrovat se do společnosti je zvládnutí jazyků. Mimo Izrael se s moderní hebrejštinou člověk prakticky nesetká. Jedná se o jazyk ze skupiny jazyků semitských a svojí gramatickou stavbou i způsobem psaní se velmi liší od nám bližších jazykových skupin indoevropských. V samotném Izraeli se používá i angličtina, ruština, arabština, francouzština, španělština a další jazyky. Při svém výzkumu jsem se setkala i s lidmi různých národností, kteří žijí v Izraeli již mnoho let, hebrejštinu se ale nikdy dokonale nenaučili a pohybují se pracovní i společensky víceméně ve svých jazykových okruzích. Tento fenomén s sebou přináší nové komunikační technologie a možnosti práce na dálku.

Pro učení se nového jazyka je nízký věk výhodou. Respondent, který přišel do Izraele ve svých 18 letech, popisuje: *„Velmi rychle na mě se to lepilo, během půl roku jsem neměl problém mluvit o čemkoli a po dvou letech jsem byl úplně v pohodě, dnes nemám problém číst knihy, filmy v obou jazycích...“*¹¹⁹

Lidé, kteří přišli hned po absolvování střední respektive vysoké školy v Československu, většinou mají hebrejštinu na velmi vysoké úrovni, ale shodně přiznávají, že pokud si mohou vybrat jazyk textu, tak eliminují hebrejštinu. *„... čeština, slovenština, angličtina, to mi je jedno, v těchto třech řečech, to je stejný zážitek, ale po hebrejské knížce jako oddychové si nesáhnou. Bohužel. Ale to souvisí s tím, že jsem přijela dost pozdě, v 27 to už je docela dost. Studia byla intenzivní, četla jsem tedy v hebrejštině, ale musela jsem se nějak i živit, tak jsem na to neměla čas, a když jsem si něco chtěla přečíst, tak jsem se těšila, že se nemusím trápit. Angličtinu jsem začala ve*

118 M 70-78

119 P 51-53

20, tu mám dost dobrou, ale na hebrejštinu už jsem neměla dost času. A taky ten psychologický dojem, že to je naopak, že se člověk musí soustředit. Bohužel, kdybych byla mladší, tak se to jinak naučím.“¹²⁰

Respondentka, která přišla do Izraele ve 44 letech a pracuje manuálně, na tom pak byla s jazykem nejhůř: „Hebrejsky jsem se naučila rychle, "zachytilo mi ucho", po půl roce jsem začala mluvit, já umím ale takový kuchyňský Ivrit. Ale číst neumím... tu abecedu... Měla jsem štěstí, že mě pak učil přítel. Opakovala jsem hodně po něm, tak jsem se to naučila.“¹²¹ Se souvislostí práce a úrovně jazyka koresponduje i rabín, který z titulu své profese má opačný problém: „Čtu, moc nemluví, hodně píš, 10-20 stran denně.“¹²²

Lidé z technických profesí mají jasnou jazykovou výhodu: „Já jsem elektronik inženýr, já jsem byl ve styku s těmi přístroji, tak jsem krásně vyšel s tou svojí angličtinou.“¹²³ „Ano, uznali mi tu titul, jsem elektroinženýrka, pracuji v elektrárnách, roky jsem tu plánovala elektrické sítě, potom mě z práce poslali na programátorský kurz, a tak teď ve stejné společnosti programuji elektrické sítě. Ten jazyk podle mě není tak těžký, když jsem přišla, tak jsem již uměla abecedu a pak jsem tu byla rok v Ulpanu. Pak už jsem se učila v práci. To už musí člověk. Nikomu nevadilo, že nemluví dokonale.“¹²⁴ V technických oborech stačí angličtina, kterou mluví většina vzdělaných Izraelců.

Hůře jsou na tom lidé, kteří se živili slovem nebo jsou v Izraeli krátce. Jedna respondentka, která je novinářka, je stále zaměstnaná na Slovensku, jiná, která je režisérka, točí své filmy v Čechách: „... profesně to nikdy nebylo lehké a já myslím, že to trošku souviselo i s tím, že jsem se tu nenarodila. Jednak má člověk jiný sociální kapitál, jednak jsem cítila, že mám přízvuk a že to je jiné, že mě berou jinak.“¹²⁵

Propojení současného globálního světa a angličtina jako hlavní dorozumivací

120 N 124-131

121 V 125-130

122 CH 124

123 O 20-21

124 S 52-70

125 N 173-178

jazyk poskytuje i možnosti intelektuální práce v Izraeli, kde hebrejščina již není jednoznačným základem: „... několik let jsem pracovala ve filmové distribuční společnosti, kde naopak, že nejsem odtud, bylo jedno velké plus. Jazyk, komunikace, umím si představit toho cizího diváka“¹²⁶

Respondenti v Izraeli hodnotili práci nikoliv jako vlastní úspěch, ale jako hodnotu, kterou vytvořili pro společnost. To může být odpovědí na izraelský hospodářský zázrak, protože pokud člověk vnímá prospěšnost svého podnikání či zaměstnání pro okolí, má silnější motivaci k práci a větší uspokojení, než pokud se pouze snaží o finanční zisk. Tento pocit hrdosti na prospěšnost vlastní práce se nejvíce projevoval u penzistů: „... byl jsem pět let na Barbadosu a vybudoval jsem jim tam námořní hlídku, sedm lodí.“¹²⁷ „Zabýval jsem se obaly, byl jsem dokonce v Československu, pozvali si mě tam, to mléko v igelitu, to byla moje práce...“¹²⁸

Další respondent specifikoval přístup judaismu k podnikání: „Co investuješ, musí se vrátit, i dar se musí zúročit, jinak jsi mu nic nedal. Nesmí se hledat způsob, jak se uživit, ale musí se hledat způsob, co je potřeba, aby fungovalo... tedy ve chvíli, když začnu, tak je to těžký, ale pak to začne fungovat...“¹²⁹

Ze svého vzorku respondentů mohu zevšeobecnit, že Češi a Slováci žijící v Izraeli jsou úspěšní, pracují ve svých oborech a nemají pocit, že by se imigrací do Izraele snížil jejich společenský status. Stát Izrael uznává vzdělání v cizině, izraelská ekonomika stabilně roste a tak jedinou podmínkou pro úspěšné uplatnění je znalost řeči, popřípadě prostředí.

3.3.4 Sociální začlenění

Sociální začlenění, jeho hloubka a rychlost se opět liší. U prvních dvou generací můžeme říci, že došlo k pevnému zakotvení ve společnosti a více či méně ke splynutí. Je to dáno nejen délkou pobytu v zemi, ale i tím, že v té době chodili do Izraele výhradně Židé a společnost byla značně solidární.

126 N 186-187

127 H 75-76

128 H 67

129 CH 112-117

Na otázku, jestli dostávali pozvánky na návštěvy, respondent z generace 68 odpovídá: „*No jejda, nestačili jsme odmítat.*“¹³⁰

Generace přicházející po roce 90 přichází již do prosperující země spolu s milionem Židů ze zemí bývalého Sovětského svazu a do země přichází i mnoho jejich rodinných příslušníků, jež nejsou Židé. „*Ta ruská komunita, co tu je, si hodně pomáhá. Nevím, co bych dělala, kdyby tu nebyli v tom kibucu, kde jsem začínala, Rusové. Nevěděla bych bez nich, kam si jít udělat ID a tak. Ti Rusové jsou velmi přizpůsobiví, já jsem vedle nich rozmazlená, Oni měli těžší život - berou věci lehčeji. Drží spolu. Radí si a pomáhají, jak najít práci. Oni drží spolu. To ti západní Židé v kibucu takoví nebyli.*“¹³¹ Po roce 89, 40 let po založení státu Izrael, se již vytratily myšlenky rovnostářské společnosti a byl tedy patrný rozdíl mezi starousedlíky a nově přichozími. Také skupiny nově přichozích se lišily. Již nebyla vyvíjena snaha o vytvoření ideálu „nového Žida“.

Začleňováním halachických Židů do společnosti ve výpovědích kontrastovalo se začleňováním těch, kteří podle halachy Židé nejsou. Liberální konvertitka k judaismu popisuje své marné hledání společenství, kde by mohla praktikovat svoji víru: „*Já tady nemám rodinu, první rok jsem na všechny svátky byla sama. To, že oni říkají, že tě někdo pozve... ne ne. Já jsem chodila do synagogy, oni věděli, že jsem sama, ale nikdo mě nepozval, nikdo se mě nezeptal, kam chodím na šabat, viděli, že přijdu a odejdu sama, ale nikdo se nezajímal. Tak jsem přišla do jiný a to stejný, ten rebe ani neví, jak se jmenuji a už jsem tam půl roku. Na svátky jsem byla teď v synagoze v Praze...*“¹³²

Na otázku, jak zapadla do společnosti, odpovídá další respondentka, tentokrát ateistka: „*Špatně. Máme známé, ale přišla jsem sem již dost stará (v 28letech). Nemám tu ani jednu kamarádku, se kterou bych měla takový vztah jako s těma na Slovensku, to bych lhala. Tam mám 2-3 ze školy, to je hluboký vztah. Tady bych řekla, že ta, co tu mám, je dobrá známá, tak bych to popsala.*“¹³³ Tento rozdílný vztah k Židům a nežidům je daný historicky, můžeme se s ním v Izraeli setkat v určité míře v celé společnosti, ale mnohem více v striktně religiózních komunitách.

130 O 94

131 F 126-130

132 M 150-159

133 J 51-56

3.4 Vztah k Česku a Slovensku v současnosti, antisemitismus dnes

Diplomatický vztah Izraele s Československem byl obnoven až v roce 1990, otevřené hranice se tak staly atraktivní výzvou pro návštěvu původní vlasti. Velkou roli zde hrají kromě kořenů znalost, nebo částečná znalost jazyka, znalost prostředí a turistická atraktivita.

3.4.1 Negativní pohledy na Česko a Slovensko

První cesta respondentů do Československa po pádu totality byla šokem, stav země zbídačené komunismem a její obyvatele popisují mnohdy nelichotivě. *„Já jsem třeba šla na setkání abiturientů našeho ročníku a oni vypadali o 20 let starší než já, protože 68-89 to byly zlé roky. Nejsem kritická, ty lidi děsně trpěli. Všichni mi připadali tak zdeptaní tím komunismem. A ten velký svět je zajímavá, aby tam jeli, viděli to a koupili si něco, ale ne, aby byli jeho součástí. I když i takoví mnozí jsou a vždycky byli... Že to bude trvat, než se z toho ten národ dostane...“¹³⁴*

Vidění negativ je silnější po pádu komunismu, ale i současné Česko a Slovensko respondenti nešetřili a vyprávěli své zážitky z perspektivy izraelské společnosti. Respondenti často zmiňovali jako negativa nevstřícnost a uzavřenost ve společnosti. Pozastavovali se například nad tím, že je problematické vrátit jídlo v restauraci nebo že při incidentu na ulici lidé dělají, že se jich to netýká a dívají se stranou. Stěžovali si na nepříjemné chování v obchodech, hotelech, v nemocnicích, kde postrádali zdvořilost, ohleduplnost a otevřenost.

Dále mluvili o určité malosti, neochotě se měnit. Pozastavovali se nad tím, že lidé neumí cizí řeči. V rozhovorech bylo těžké rozlišit, jestli mluví o situaci před dvaceti lety, deseti nebo před rokem. Nutno zohlednit, že Česká a Slovenská republika prošli v posledních letech nezanedbatelným přerodem, a tak poskládané vzpomínky z jednotlivých návštěv během dvou desetiletí nemusely odpovídat vždy současnému stavu. Ilustruje to příběh, který mi povídal jeden Izraelec žijící ve Vídni. Vzpomínal, jak byl v Československu hned po roce 89. Země se mu zdála ve velmi špatném stavu a neměl zájem opakovat svoji návštěvu. V roce 2016 pak navštívil Českou republiku

134 R 591-596

a charakterizoval to slovy, že již neviděl rozdíly s Rakouskem. Mnozí by nad tímto hodnocením protestovali, ale necht' je to ilustrací relativity času, vzpomínek, srovnávání a subjektivity hodnocení.

Také byla zmiňována závist, umocněná dědictvím rovnostářské komunistické společnosti „*Když jsi nadaný, hází ti klacky pod nohy*¹³⁵“ a s tím spojený pocit, že v Izraeli se jim daří líp.

Nejčastěji respondenti zmiňovali různé formy projevů antisemitismu, kterému jsem vyčlenila následující podkapitulu.

3.4.2 Antisemitismus

Antisemitismus je pro Židy vždy velkým tématem, umocňuje ho nejen historická zkušenost, ale levicovní respondenti (nejen z Československa) v tom vidí i umocnění politikou současné izraelské vlády „... u nás *politici využívají holokaust a Irák, aby se lidi báli a oni mohli krást. Oni straší... Někteří mají pocit, že všude ve světě je antisemitismus a že musí žít tady, ale já bych jim řekla, že nejnebezpečnější místo pro Židy na zeměkouli je dneska Izrael. Tady umírá nejvíce Židů. Kdy byl v posledních 25 letech zavražděn nějaký Žid v Československu? Ani jeden... vidím to, jak to politici zneužívají, abychom byli vlastenci, abychom neodešli, tak nás straší s tím antisemitismem. A to posiluje pocit lidí z vnějšího nepřítele. A ty vzpomínky, co mám to ještě potvrzují... já taky slyšela v druhé třídě, že mi někdo řekl smradlavá Židovka, a já jsem mu řekla ty jsi smradlavej křesťan a tím to zhaslo. Já nevyrostla v antisemitském Československu.*“¹³⁶

Respondenti s antisemitismem zkušenosti mají a každý příběh má pro ně veliký význam, který umocňuje strach z opakování se historie. Citlivost na jednotlivé projevy antisemitismu jsou umocněné rodinnou pamětí a příběhy, které se tradují v rodinách. Platí, jak jsem již zmínila v negativních motivacích k odchodu ze země, že antisemitismus je pocíťován více v slovenské části.

Respondenti zmiňovali přímé verbální útoky často ve stylu „Židé jděte do Palestiny“. „*Dvakrát se mi stalo, že mi říkali - Co tady děláš, ty Židovko, vypadni tam,*

135 F 192

136 R 463-473

*kam patříš. Posílali mě do Izraele, mnohokrát mi říkali - Na jakém základě jste získali tento dům? Ten přitom patřil otci, i půda a pozemky.*¹³⁷ Respondentka tu zmiňuje další častý problém, a to jsou restituční židovského majetku, kdy je antisemitistický projev umocněn závistí.

S fyzickým napadením se několikrát v posledních 20ti letech setkal Žid z komunity charedim, který chodí oblečen v klasickém komunitním oděvu a je na něm patrná jeho příslušnost na první pohled *„Několikrát mě zbili nacisté v Brně i v Praze, jednou mě srazili na kolena, a to jsem pak v těch kolenou cítil dva roky každou změnu počasí... křičeli - Juden raus! Smrt Židům!*¹³⁸

Jiné vzezření je jednoduchým terčem pro extrémní skupiny. Nepraktikující Židé se ale vizuálně nijak neodlišují, a proto znepokojivě pociťují spíše celkové změny ve společnosti a vzestup extrémistických politických hnutí. Nejčastěji je v této souvislosti zmiňován Marián Kotleba a jeho Ľudová strana Naše Slovensko, která v roce 2016 získala 14 mandátů do slovenského parlamentu.¹³⁹

Respondent, který přišel v době holokaustu o několik desítek svých příbuzných, dává vzestup extrémní pravice do souvislostí se symboly Slovenského štátu a jeho aktivním podílu na holokaustu: *„Měl jsem zajímavý osobní zážitek. Byl jsem před asi dvaceti lety na Slovensku, to už bylo po rozdělení, cestou jsme zastavili na kafe v Žilině a šli jsme na hlavní náměstí. To ale bylo rozkopené, prý ho chtějí znovu upravit a bude přejmenováno... a už tam měli ty nové cedule: Námestie Andrea Hlinku... Ten, co stál vedle, mne takhle chytil, protože jsem se zakymácel, byl jsem z toho úplně skrouhnutý... A to není všechno. Dva tři dny nato moje teta v Kfar Masaryku mi říká Koukni, co jsem dostala, známka ze Slovenska a na známce Andrej Hlinka. Konec, hotovo. Kdysi jsem doufal, měl jsem naději, ale trvalo to ne dlouho, deset let, a tady máš Kotlebu. Oni říkají, že Hlinka je nevinný, že ho zneužili, že zemřel brzo, ale je to symbol.*¹⁴⁰ Toto nevyrovnání se Slovenska s přímou účastí Slovenského štátu na holokaustu a posouvání

137 V 171-174

138 CH 80-82

139 Wikipedie. *Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko*[cit. 29.4.2018]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Kotleba_-_Ľudová_strana_Naše_Slovensko

140 D 228-237

významů historických událostí, je již samo o sobě antisemitismem. Pokud se sám nekonfrontuje se svojí minulostí, zůstává tato minulost nedořešená a ve své nedořešenosti přítomná, čekající opět na své zhmotnění.

Otevřenou otázkou zůstává, jestli je vhodné izolovat antisemitismus od kontextu nálad a stereotypů ve společnosti. Na antisemitismus můžeme například nahlížet jako na podmnožinu celkového vztahu k menšinám v Československu a bylo by možná vhodnější prozkoumat celou problematiku jako širší celek.

3.4.3 Pozitivní pohledy na Česko a Slovensko

Respondenti v mém výzkumu odešli většinou z Československa nebo krátce po jeho rozpadu a vnímají sami sebe jako Čechoslováky. Současná neexistence hranic v Evropské unii a prolínání kultur tento pocit ještě umocňuje. Někteří byli i ze smíšených manželství a používají dodnes oba jazyky. *“Jsem Čechoslovák, matka je Češka, doma mluvíme česky, školy mám slovenské...”¹⁴¹*

Ti, kteří přišli do Izraele v devadesátých letech a později, udržují nepřetržitě kontakty se svými přáteli z mládí, popřípadě s rodinou, která neemigrovala.

Židé - Čechoslováci si velmi cenili evropské kultury a vážili si svého evropského původu, který spojují s vyšší kulturností, vzdělaností, tradicí. Zmiňovali často divadla, koncerty, filmy, knihy, turistiku.

Velmi si váží svých českých pasů a tím i možnosti cestovat po celé Evropské unii. Pokud cestovali do své původní vlasti s izraelskými přáteli, považovali cestu za velmi zdařilou. V Česku byla cílem Praha, na Slovensku Tatry. Jeden z respondentů mi vysvětloval, že o Československu se do devadesátých let o Izraeli vůbec nevědělo, dnes je Praha známým obdivovaným městem a oblíbenou destinací.

Říkají, že v Česku je klid, nikdo nekřičí, nespěchá se tolik. Dvě respondentky mi dokonce řekly podobný příběh o tom, jak při zvuku sanitky měly pocit, že jsou to výstražné sirény a měly by najít nejbližší kryt a schovat se. *„No, já tam s nimi jezdím (s Izraelci do Čech). Když je vidím v Česku, oni jsou tam hrozně spokojeni, ... jako: on tady nikdo neřve, není tady žádný tlak... já když přijdu domů, tak první, co mi mamka*

vždycky řekne, je - Nekřič tolik, uklidni se, všechno je fajn... nemusíš utíkat. Před třemi lety, když tady padaly rakety, tak jsem jezdila s dětmi do bunkru, pomáhat jim s traumatem. To slyšíš sirény, zalezeš do toho bunkru, něco tam s nimi děláš, pak zase vylezeš... Když jsem pak přišla do Česka a byla tam nějaká sanitka, siréna, tak jsem úplně byla mimo... jako kde je nějaký ten bunkr... a celá rodina mi říkala, co to děláš?... (smích) ježkovy oči, já jsem postižená... “¹⁴²

Nad výše uvedeným negativy převažovaly jednoznačně ve vztahu k bývalému Československu pozitiva. Byla to především znalost jazyka, prostředí, lidí, nízké ceny, poměrně dobré služby, turistická atraktivita, lázeňství, mírné léto oproti izraelskému a jednoznačně i pocit bezpečné země. Respondent, který měl nejvíce výhrad k antisemitismu, k současnému politickému vývoji a měl nejméně důvěry v naše zdravotnictví, tráví spolu se svojí rodinou každý rok dva měsíce v Čechách.

3.5 Pohled na dnešní Izrael

Izraelská společnost se velmi dramaticky vyvíjí a proměňuje. I mladší respondenti poukazovali na změny, které zaznamenali v průběhu posledních 20ti let. Izraelská společnost je velmi specifická, ovlivněná na jedné straně kulturou Blízkého východu, na druhé straně kulturou západní. Každý člověk, který vyrostl a byl formulován v jiné kultuře, neubrání se srovnávání s kulturou novou. Češi a Slováci mají poměrně dlouhou společnou historii a kromě zmíněné větší religiozity a antisemitismu Slováků mají v mnohém stejné rysy a historické zkušenosti. Proto i jejich pohled na novou vlast bude z podobné perspektivy. Například Bělorusovi se může zdát zdravotnictví v Izraeli na vysoké úrovni a Švýcarovi na úrovni nízké. Španěl si bude pochvalovat místní klima a Nor si bude hůře zvykat na horké letní dny.

Cílem této části je zachytit, jak vnímají Čechoslováci hlavní odlišnosti současné izraelské kultury od své původní. Tento oddíl může prakticky pomoci těm, kteří do Izraele přijíždí a budou nejspíš konfrontováni se stejnými konkrétními situacemi, pozitivy i negativy jako jejich krajané. Naopak některé skutečnosti pravděpodobně zcela pomínou, protože budou podobné jako ty, na které byli zvyklí z domova. Pro ucelenost a přehlednost této části opakuji i některá do určité míry již zmíněná témata.

3.5.1 Hebrejšťina

V Izraeli, hlavně ve velkých městech nebo v určitých komunitách či zaměstnáních, dá se vystačit s jazyky jako je angličtina, ruština, arabština a v menší míře španělština a francouzština. Pro celkové začlenění do izraelské společnosti je však nutné zvládnout hebrejšťinu. *„Doma mluvíme anglicky. Psát a číst jsem se učila sama za pochodu. Když jsem onemocněla, tak jsem se to musela naučit, tam musíš komunikovat. A taky když malá začala chodit do školky. V té školce se musíš socializovat a je to tady v té kultuře tak, že by to měla dělat matka. A pak když chodila do školy, tak jsem jí musela začít pomáhat s úkoly a tak...“¹⁴³*

Pro určitá zaměstnání je požadována hebrejšťina na dobré úrovni. V Izraeli je

možné navštěvovat místní jazykové školy, kterým se říká Ulpan a pro židovské imigranty je zdarma. Většina respondentů tyto školy navštěvovala půl roku nebo rok, po té době již začala na určité úrovni hovořit. Je třeba mít na paměti, že velkou roli ve zvládnutí jazyka hraje věk.

Respondenti vidí jazyk jako jednoduchý v mluveném projevu, ale problematizují psaný projev, kvadratické písmo zprava doleva bez samohlásek je příliš nezvyklé a i ti, kteří jej zvládli, říkají, že je stojí čtení více soustředění než u latinského typu písma. Z toho důvodu je pro ně často čeština, slovenština, ale i angličtina přijatelnější. Respondentka, která přišla do Izraele ve 24 letech, uvádí: „... *tedy čtu i hebrejsky, ale není to takový zážitek jako ve slovenštině. Filmy ty mi nedělají problém, většinou mluví anglicky a titulky jsou hebrejsky. Není to problém, ale těší mne české filmy, z toho mám zážitek.*“¹⁴⁴

3.5.2 Společnost

Nejčastějším vysoce hodnoceným atributem izraelské společnosti pro Čechy a Slováky žijící v Izraeli byla solidarita ve společnosti, přímost, přátelskost a otevřenost. „... *lidé si tu pomáhají, všichni tu moc pomáhají, to se mi tu líbilo. Třeba se zeptáš v autobuse na nějakou ulici a všichni ti pomáhají, říkají - tam to bude mít blíž, musíš tudy. Ale když jsi na Slovensku, všichni se dívají z okna, aby ti nikdo nemusel pomoci.*“¹⁴⁵

Musíme mít ale stále na zřeteli, že tato solidarita se týká více méně etnických Židů. „... *ale nač si nemůžu stěžovat, je společnost. Jak mě přijali mezi sebe. ... Být v Izraeli, to znamená být sionistou, jinak co tady hledáš?*“¹⁴⁶

Zamlouvala se jim také etnická pestrost společnosti, ale zároveň zmiňovali i těžkosti soužití různých skupin. Rozporuplný byl i vztah k již popsanému fenoménu chucpe, který byl jednou zdravým sebevědomím a jindy nevychovaností. Co kritizovali, byla neefektivita v práci, přezaměstnanost, uspěchanost a špatná organizace práce. „*Je*

144 F 128-130

145 S 120-123

146 D 54-58

*tu organizovaný bordel (smích). Ale funguje to.*¹⁴⁷

Vadilo jim, že se ve městech málo uklízí a v obchodech nefunguje „customers service“. *„Tak to mě vadí, že tu neuklízí, my když jdeme grilovat, tak já prvně uklízím tu trávu a manžel mi říká - uklidni se. Někdo uklízí po psech, někdo ne, ale pokuty jsou za to vysoké. Někde se staví veřejné záchody, někde vůbec nejsou, nevím, proč to tak je...*¹⁴⁸

Stěžovali si i na korupci, ve společnosti se sice nepraktikují přímo úplatky, ale funguje silný klientelistický systém. *„V Izraeli všechno, co je, tak tam musíš někoho mít nebo znát někoho, který tam někoho zná. Já měla zkoušku, z který jsem prolítla, protože to bylo právo a já tomu nerozuměla. To byla složitá hebrejšťina. Prolítla jsem, profesor mi řekl To je tvůj problém, s tím se nedá nic dělat. A já přijela zpátky do práce a tam byla jedna bábrdlinka a věděla, že dělám zkoušku. A ptala se - Jak to bylo? Tak říkám - Prolítla jsem. Co se stalo? Tak jí to říkám. Vedle ní seděla její návštěva. Ten chlap říká - Jak se jmenuje tvůj profesor? Dala jsem mu to jméno, on vzal telefon a zatelefonoval mu. Oni byli kolegové právníci. Já měla opravnou zkoušku. Já dostala jedničku, ale moje hebrejšťina se za ty dva týdny nezlepšila. Já jsem vděčná, že jsem tu zkoušku udělala, ale na druhou stranu, kde jsem? Mám hledat příště před zkouškou kámoše od kámoše, abych ji udělala? A když se podívám na spolužáky, vím já? ...*¹⁴⁹

3.5.3 Vztah k jiným etnikům ve společnosti

Izraelská společnost je etnicky rozmanitá. Zahrnuje 75,6 % etnických Židů, 20% izraelských Arabů, a 4,7% dalších etnik, zejména Drúzů, Čerkézů, Arménů, Libanonců. V Izraeli jsou i početné křesťanské komunity především z Ruska, ale i z Rumunska, Finska, Bulharska, Etiopie a USA.¹⁵⁰ Zatímco ostatní menšiny nejsou vnímány konfliktně, vůči arabské menšině je škála pocitů nejširší. Nutno předeslat, že v izraelské společnosti je do velké míry tabuizované projevovat strach z teroru či nepřátel. Celkově k arabské komunitě jako celku panovala spíše nedůvěra: *„V Jeruzalémě na arabském*

147 S 59

148 F 256-262

149 M 243-255

150 ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009, s. 66.

*trhu nemám dobrý pocit. Byla jsem tam s kamarádkou v pátek večer jako turistka a oni se akorát přestali modlit a šli po ulici a my jsme se schovali za nějaké policajty, jim to tak ani nepřišlo, ale já řekla, že se tam necítím dobře a že jdeme pryč. Na ta území Izraelci nesmí, dokonce tam lynčovali lidi, tak tam nepojedu.*¹⁵¹

V protikladu k tomu i respondenti, a to dokonce i ti s vysokou mírou nedůvěry k Arabům jako celku, byli schopni navazovat blízká přátelství s arabskými jednotlivci nebo rodinami: *„Jeden nejlepší kamarád je Arab, byl to můj soused, když jsem přijel do Izraele, stal se ben bajt, to znamená, že je u nás v rodině jako doma.*¹⁵²

Mnohé Čechy a Slováky si kvůli přízvuku a vzhledu někdy zaměňují s Rusy. Ohledně ruské komunity panují v Izraeli často stereotypy, naproti tomu Praha, Tatry a Československo má v Izraeli dobrý zvuk. Nejen kvůli současné turistice, ale i historicky v souvislosti s dodávkou zbraní v období vzniku Izraele. Respondentka uvádí další možný důvod, proč lze narazit na negativní postoje vůči Rusům: *„Možná tu je určitý despekt vůči Rusům, přišlo jich sem mnoho v krátké době a mluvili spolu rusky... a dostali velmi mnoho výhod. To těm Izraelcům vadilo, mají tu ruskou televizi, ruské obchody...*¹⁵³ Pokud cizí lidé na ulici označí kolemjdoucí či nakupující za Rusy, mají k tomu většinou již nějaký osobní, lehce odhadnutelný důvod. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že popření ruského původu a následné poukázání na český původ většinou způsobí rozdílný přístup okolí, často lze slyšet, že Česká republika je přítel Izraele a že v Praze je hezky. V povědomí i mladých Izraelců jsem se často setkávala s termínem Československo. Jediné vysvětlení mám, že se ve školách a v armádě stále opakuje tento název v souvislosti právě zmíněné dodávky zbraní.

3.5.4 Armáda, války a intifády

Se vztahem k Arabům přímo souvisí i vztah k vojenskému konfliktu a teroru. Každý v Izraeli má nějakou osobní zkušenost s konfliktem nebo se alespoň konflikt bezprostředně dotknul někoho z jeho okolí. V Izraeli je povinná vojenská služba 36

151 S 219-222

152 P 59-60

153 S 151-153

měsíců u mužů a 20 měsíců u žen. Tato kolektivní zkušenost s armádou společně s vědomím společného nepřítele je nejvýznamnějším tmelícím prvkem izraelské společnosti. Pouze jedna respondentka byla pacifistka, válku odmítala a její dcera si zvolila místo armády náhradní vojenskou službu. To však byla jediná výjimka. Ostatní respondenti viděli účast v armádě jako svoji občanskou povinnost, na kterou byli hrdí. V odpovědích se mísila tato hrdost částečně i se strachem. „*Tu vojnu jsem prostě vnímal sionisticky, že to je moje povinnost. Velmi jsem se toho bál, měl jsem strach nejen že nevím do čeho jdu, ale bál jsem se i o život.*“¹⁵⁴

„*Určitě, dcera půjde na vojnu. Zažila jsem tu sirény a dopadla sem i bomba, ale беру to jak to je, nebála jsem se. Se dcerou to беру tak, že jako tu musíme platit daně, tak musíme i plnit jiné povinnosti. V každém státě jsou určitá pravidla a toto je v Izraeli nevyhnutelnost.*“¹⁵⁵ Dokonce i nežidé podporovali tuto brannou povinnost: „*My jsme se přimlouvali, aby se rozhodli pro tu službu v armádě už jenom proto, že se tu narodili, žili tady celý svůj život a jiný lidi to dělali doted', aby mohli oni žít relativně v bezpečí a teď je prostě řada na nich. Jestli se rozhodnou tu žít nadále, tak to je něco, co je morálně namístě podstoupit, ale rozhodnutí je na nich.*“¹⁵⁶

Praktický problém pak jsou každoroční vojenská cvičení, která mohou kolidovat se zaměstnáním. „*... to jsou ti starší, pro ně je problém, když mají z práce odejít na ty manévry... je to každý rok, někdy trvají i měsíc. Já pracuji ve státní společnosti, tam to není problém, ale když je někdo soukromník a odejde na měsíc, tak to je problém.*“¹⁵⁷ Respondenti také často popisovali, jak se u nich vytvořily reflexy na nebezpečí, ale zároveň si ve většině případů hájili svoji hrdost a nebojácnost: „*Když tu byly ty rakety, to bylo před asi třemi roky, na povel sirén jsme chodili do krytu, a pak na Slovensku jela sanitka a já nevěděla, kam se skrýt... ale to je spíš reflex. Ale jdu na Slovensku po ulici a tam se bojím přes den, večer, tady jdu v jednu v noci, a nebojím se.*“¹⁵⁸

154 P 37-39

155 J158-160

156 G105-110

157 S 179-182

158 S 207-210

3.5.5 Judaismus a ostatní náboženství

V mém vzorku byl pouze jeden respondent z náboženské komunity, což vyjadřuje i celkový poměr zastoupení religiózních Čechů a Slováků v Izraeli. Zatímco pro ortodoxního Žida je praktikování judaismu v Izraeli tou největší výsadou, z pohledu sekulárních Židů je náboženství jen důležitou tradicí, spojující Židy celého světa. Češi a Slováci žijící v Izraeli mají většinou k náboženství velmi vlažný vztah, svátky slaví více méně jako tradici, nedodržují košer stravu a šabatové večere vnímají spíš jako příležitost, při které se rodina schází. „... *košer nejíme, ale svátky dodržujeme, to je tradice.*“¹⁵⁹

Někteří z respondentů se pokusili v místní synagoze navázat sociální kontakty, ale přes celkovou otevřenost izraelské společnosti nebyli úspěšní. „*Když přijdu na Slovensku do synagogy tak tam každého znám, je to příjemné, ale tady to je jiné, přijdu, posedím, zase odejdu...*“¹⁶⁰ Jiný respondent zase popisoval, jak už několikrát měnil synagogu, aby se cítil lépe. Tento pocit může být způsoben očekáváním, že synagoga bude nejen náboženským, ale i sociálním centrem, podobně jak to bylo v diaspoře.

Z izraelské společnosti jsou eliminovány křesťanské svátky, tak jak se slaví v Evropě, naopak židovské svátky jsou ze strany státu striktně dodržovány a podporovány jako součást nejen judaismu, ale i židovské kultury. Základní svátky, jako Pesach, Jom Kippur, Sukkot, Šavuot jsou popsány stejně v Bibli i v Tóře. To možná způsobilo, že i křesťané v Izraeli slaví židovské svátky. „... *když jim (Židům) řeknu, že Vánoce jsou pro mě jen tradice a že neslavíme Velikonoce, ale Pesach, tak jsou úplně zmatení...*“¹⁶¹

Při rozhovorech během výzkumu jsem se s nejnegativnějšími reakcemi setkala právě v otázce postojů ke komunitě charedim - praktikujících náboženských Židů. Většinou zmiňovali, že neplatí daně, nechodí do armády a protestují proti státu. „*Mně se nelíbí ti ortodoxní, jak ted' stávkují a protestují proti státu Izrael. Vždyť kde by ted' asi byli, kdyby neexistoval Izrael? Místo toho, aby akceptovali, že mají zemi a vojsko, které je chrání, aby mohli sedět v ješivě, tak místo toho si otvírají huby a protestují. To se mi*

159 D 51

160 S 39-41

161 G 57

nelíbí, oni zůstali v devatenáctém století. Ti se štrykovanou kipou, ti chodí do práce, i když jsou pobožní, chodí na manévry a plní svoje povinnosti vůči státu, ale pak jsou tito, kteří chtějí jen výhody“¹⁶²

Jiný respondent: *„S charedim mám problém... není to o nenávisti, ale spíš to vnímám jako většina lidí, je to druh parazitismu, ne symbiózy, žádná vojna, žádná práce... proč já a ostatní máme tři roky riskovat život na vojně a pak celý život pracovat, platit daně a šetřit si do 67, což je důchodový věk, abychom nějak přežili... a vím, že ty statisíce živíme.“¹⁶³*

Často zmiňovali i verbální či dokonce fyzické napadení ze strany charedim. Jedna žena uvedla: *„Jela jsem ve velkém horku autobusem, měla jsem práci, pracovala jsem v jedné lékárně, a protože jsem měla výstřih, tak mě jeden chlap vyhodil z autobusu. Ortodoxní Žid. Najednou mě prostě chytil za ruku a vyhodil ven z toho autobusu, vymkla jsem si nohu, natekla mi, a co bylo nejhorší - ani jeden mi vodu nepodal, ani tabletku na bolest, tak se ke mně chovali.“¹⁶⁴*

Tak, jak ateisté vyjadřovali obavy z rostoucího vlivu náboženství, křesťané naopak nacházeli s judaismem společné kořeny a vůči ateismu v Čechách jim atmosféra ve společnosti připadala přijatelnější: *„... tady v této zemi každý ví, kdo je Abraham, kdo je Mojžíš, tady každý ví, kdo je Bůh, co řekl, co očekává, je normální o Bohu mluvit. Bůh je součástí této společnosti, ať v něj věří nebo nevěří... tady v tramvaji, na ulici, v obchodě, všude je normální mluvit o Bohu. Na školním výletě sekulární školy ti průvodce řekne - Tady se otočila Lotova žena a vidíme ji tu jako solný sloup, a to jsou děti z rodin bez víry, ale nemohou se vyprostit z toho povědomí.“¹⁶⁵*

3.5.6 LGBT

Zatímco Judaismus je ohledně homosexuality nekompromisní a zakazuje ji, Tel Aviv byl vyhlášen jeho starostou hlavním městem LGBT komunity. *„Tady jsou takových párů tisíce, mně to přijde, že v Tel Avivu je každý druhý teplý... Říká se, že*

162 F 150-156

163 P 69-72

164 V 185-190

165 G 157-153

heterosexuální mladá dívka je vlastně chudák v Tel Avivu, protože buď jsou všichni zadání, nebo ti co nejsou, tak jsou teplý... (smích). Tel Aviv tu zkoušel dělat statistiku a 18 procent zde registrovaných lidí ve městě je LGBT. Pak tu jsou turisté...¹⁶⁶ Izrael uznává homosexuální sňatky uzavřené v cizině a tyto páry mohou vychovávat děti. Respondent popisuje svoji svatbu: „... manželova sestřenice v NYC je lesba a ona má ženu rabínku, chodí s kipou a je rabínka v jedné liberální synagoze a chtěla nás tam oddat. A já ji řekl, že církevní obřad nepotřebuji a nechci, měli jsme tedy ten civilní. Stát Izrael nám to uznal, po návratu nám dali na úřadě hned doklady, že jsme vzatý a měli jsme nové jméno. Když bychom se chtěli rozvést, tak musíme ne přes rabinát, ale přes soud na rodinné věci, to je změna jména a majetkové vyrovnání... Máme úplně stejná práva jak manželé heterosexuální, obešli jsme takto rabinát.“¹⁶⁷

Dva z mých respondentů byli z LGBT komunity. Shodli se, že doma na Slovensku se báli přiznat ke své sexuální orientaci a naproti tomu izraelskou společnost popisovali jako velmi tolerantní a otevřenou a svoji orientaci nijak nezastírají. *„Hlavní rozdíl je, když jim řeknu, že mám manžela. To na Slovensku koukají. To je neporovnatelné s Tel Avivem. Ten je liberální, ale i v těch neliberálních městech je to mnohem mnohem lepší než na Slovensku. Stalo se mi hodně nepříjemných věcí. Ne tady, ale na Slovensku. Byl jsem mnohokrát konfrontovaný. Objednal jsem si manželskou suite, a když nás uviděli, tak šli rozdělit postele. Stěžovali jsme si a oni řekli, že když nás viděli, tak to automaticky šli rozdělit, to bylo nepříjemné. Přitom máme i stejná příjmení, to viděli. Když to porovná, tady by to nebyl problém, tam to byl.“¹⁶⁸*

Respondenti se shodují, že by raději neprovokovali ortodoxní komunitu. *„... Ale s homosexualitou u těch náboženských to je úplně vyloučené. Tam bych neprovokoval, že bych se třeba v Bnej Brak (ortodoxní čtvrť) vedl s partnerem za ruku... ne že bych se bál ... ale bál bych se, oni by plivali, křičeli a házeli kamení (smích), ale je to víc z určité úcty k okolí, necítím potřebu... ale žádný konflikt s nimi jsem vlastně nikdy nezažil.“¹⁶⁹*

166 P 121-123

167 P 112-119

168 P94-100

169 P 99

3.5.7 Zdravotnictví

V sektoru zdravotnictví v Izraeli právě probíhá rozsáhlá privatizace spojená s obavou rostoucích rozdílů kvality služeb. O kvalitě zdravotnictví se respondenti vyjadřovali velmi pozitivně, Izrael označovali jako medicínskou velmoc. Oproti Čechům a Slovákům si velmi cenili hlavně přístup lékařů, který předpokládá spolupráci pacienta. *„To je nebe a dudy, to říkají všichni, ten stav nemocnic, ten přístup lékařů. Oni jsou medicínská velmoc. A jsou velmi inovativní, zavoláš si, objednáš se a ještě ti to připomenou... a nejde o kvalitu škol, ale o způsob přístupu. Tady se s tebou baví jako s klientem, tady se s tebou nebaví tak, že zaklepeš na dveře a nějaká sestřička s tebou mluví, jako bys byla něco... v plné čekárně na tebe zakřičí tvoje jméno se všemi tvými výsledky, jako pardon! To je neporovnatelné. Když jsem před osmi lety onemocněla, tak mi říkali, jestli se nechci vrátit domů k rodině... moje matka tu byla, viděla tu nemocnici a říkala mi Prosím, nevracej se, dokud se nedáš do kupy.“¹⁷⁰*

Respondenti negativně popisovali finanční spoluúčast pacienta a vyšší cen za služby některých lékařů. Například uváděli, že když mají možnost, navštíví raději levnějšího dentistu v Česku nebo na Slovensku. Jako věc velmi rozdílnou od země svého původu zdůrazňovali nutnost kontaktovat před každým zpoplatněným krokem zdravotní pojišťovnu a žádat ji o schválení proplacení částky. *„Máme tu pojištění a vše se doplácí. Na operace se ale nedoplácí. Jsou tu soukromé a státní nemocnice, v nich se doplácí víc, i návštěva doktora se platí vždy... Jedno nové pojištění hradí i zubaře... ale různé testy ti nechtějí proplatit, tak se s nimi handrkuješ. Musí ti to napřed schválit. Doktor ti to předepíše a pojišťovna ti řekne ne, pak znovu ne a pak musíš za jiným doktorem, oni to třeba schválí ... Je to problém.“¹⁷¹*

V přístupu ke zdraví a zdravotnictví se opět projevuje silný izraelský individualismus: *„Lidé tady v Izraeli mají všechno nastudované, když přijdou k doktorovi, mají spoustu otázek. Ale na Slovensku lidé neví nic, ten doktor je pro ně instituce, tady to není instituce. Jdeš ke třem doktorům a poradiš se a vybereš si. Na Slovensku jim to může i vadit, tady je to naopak, jsou rádi, že sis něco zjistila.“¹⁷²*

170 J 57-67

171 S 222-229

172 S 230-235

3.5.8 Ekonomika

Izraelská ekonomika se podle OECD vyznačuje vysokým setrvalým růstem, nízkou nezaměstnaností, ale zároveň rostoucími rozdíly mezi chudými a bohatými.¹⁷³ Respondenti byli všichni zaměstnaní, většinou sehnali i práci ve svém oboru, ale jednotně si stěžovali na drahé bydlení a celkově vysoké ceny, kterým neodpovídá výše mezd. „... jedna rodina, aby vyžila, potřebuje 12-14 tisíc šekelů, ale vydělávají jen 10 tisíc, tak odkud je ten zbytek?“¹⁷⁴

Přes všechna pozitiva, která respondenti o Izraeli uváděli, nakonec se nevyhnuli poznámkám typu: „Ale ty ceny, ta dražota, to není normální.“¹⁷⁵

Je časté, že lidé mají více zaměstnání nebo pracují více, než je běžné. „Tady se pracuje 10-12 hodin denně. Je to i kvůli penězům, ale je to i taková mentalita, lidé pracují víc. Očekává se, že budeš takto pracovat. Nejde si říct na začátku Budu tu jen osm hodin a ne deset jako ti ostatní. To by vzali někoho jiného. Očekává se to. Je tu takový všeobecný shon.“¹⁷⁶

Sociální systém v Izraeli sice existuje, ale dávky a důchody hodnotili respondenti jako nízké: „My s manželem, když dáme dohromady dva důchody, tak nám to nestačí na pokoj v domě pro seniory. Děti mají hypotéky, platí školné pro své děti, není tu mateřská, jdou hned do práce, to nejde žádat děti o pomoc...“¹⁷⁷

3.5.9 Školství a výchova

Školy mají různé úrovně a každý měsíc rodiče něco doplácí, většinou částky mezi 50 - 100 dolary. Nej kvalitnější školy jsou v tzv. Merkazu, tedy oblasti kolem Tel Avivu. Náboženské školy jsou sice oddělené, ale i na státních a soukromých školách maturuje se z Tanachu, což vítali věřící respondenti. Ale ti, kteří byli ateisté a zvyklí na oddělení náboženství od státu, protestovali. Učitelé jsou žáky oslovováni křestním

173 OECD. *Economic Survey of Israel 2018*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z:

<http://www.oecd.org/israel/economic-survey-israel.htm>

174 D 46-47

175 P 184

176 S 106-111

177 H 202-204

jménem. V Izraeli je možné i domácí vzdělávání.

Samotné školství hodnotí respondenti kladně, nejvíce si cení toho, že se děti více učí říkat svoje názory, pracovat s vědomostmi a prezentovat je „... Tady rostou sebevědomí lidé, tady není žádné musíš a nesmíš... výchova tu je směřována, aby se nebáli říci svůj názor. Na Slovensku, když jsi nadaný, tak ti hází klacky pod nohy. Tady ti devítileté dítě řekne svůj názor.“¹⁷⁸Jiná respondentka srovnává úroveň školství: „Děti se tady toho moc nenaučí, ale umí to lépe prodat než ti na Slovensku. My máme přitom daleko větší rozhled...“¹⁷⁹

Celkově silná výchova k samostatnosti a neustálé povzbuzování bez napomínání vytváří vyhraněné sebevědomé lidi, kteří se Čechům a Slovákům mohou zdát nevychovaní. Děti například nemají doma pevný režim a chodí spát a vstávají podle potřeby. V této souvislosti je potřeba vyzdvihnout již dříve zmíněný fenomén *chucepe*, označení určité dravosti, která není míněna negativně, ale spíš jako výsledek historické snahy Židů přežít. I to se může z pohledu Čechů a Slováků jevit jako nevychovanost. Výsledky evropské výchovy k slušnosti, respektu, řádu a společenskému chování si Izraelci cení, ale sami tuto výchovu příliš neuplatňují. „Souvisí to s tím, že chceš vychovat nového Žida, který bude odvážný, průbojný, ty děti jsou tak vychovávány. Může to působit na evropské standardy děsivě, že děti si mohou vše dovolit a vše je pro ně. Vážíš si toho dítěte, respektuješ jeho vůli, neustále ho povzbuzuješ, nekritizuješ ho, je to v celé kultuře, neokřikuješ, není vykání ve škole, učitelce říkají křestním jménem. Je to problém někdy, děti si těch učitelů dost neváží, jsou i minusy. Nechodí do postele v určitou hodinu, nemají přísná pravidla stolování. Ale hlavně to povzbuzování, neustále říkají, jak to dítě je skvělé, stále jej povzbuzují.“¹⁸⁰

Již na střední škole se děti připravují na svoje místo v armádě, na to k jakým jednotkám nastoupí. Rodiče tento cílený přístup vysoce oceňovali. Do armády se chodí již v osmnácti letech, bezprostředně po absolvování střední školy a účast v ní je stále ještě prestižní záležitost. Respondentka popisuje, jak byla překvapená z reakce své dcery: „Když byl ten poslední konflikt, odešli jsme na Slovensko s dětmi. Moje

178 F170-179

179 S 158

180 N 263-279

*dvanáctiletá dcera se nejdřív těšila a pak po dvou týdnech říkala, že chce domů. Vysvětlovala jsem jí, že je válka, a že otec chtěl, abychom odjeli, protože sám je v pohotovosti a nemáme doma kryt. A víš, co mi řekla? Že neprožívá to, co prožívají její spolužáci. Tady jsou děti hrdé na to, že jsou Izraelci. Ze školy, z rodiny jsou hrdé.*¹⁸¹ Je to společnost, škola, která cíleně formuje v dalších generacích zodpovědnost, solidaritu a pocit sounáležitosti.

3.5.10 Politika

V současné době vládne v Izraeli pravicová strana Likud za podpory náboženských stran. Význam pravice a levice je ovšem v Izraeli posunut a chápe se jako postoj k mírovým vyjednáváním. V politické orientaci se respondenti poměrně shodovali, pravděpodobně to souviselo se zdrženlivými postoji k náboženství, že sami se většinou charakterizovali buď jako levicoví nebo levě-středoví. *„Já to vidím velice kriticky. Já jsem velice nalevo. Já nenávidím Netanyahovu a novou vládu. Já si myslím, že to je tragédie tuto vládu mít, protože celý svět ví, že okupujeme Palestinu. Můžeme to okolo brát, jak chceme, ale nic se na tom nemění, že okupujeme Palestinu a oni nás chtějí odtamtud vyhodit a právem. To není Izrael, Izrael souhlasil s tím, že ty hranice budou tak, dokonce ještě menší, ale pak v té válce se zvětšili. A v 1948 jsme souhlasili s tím, že bude izraelský stát a že bude mít svoje území a že bude území pro Palestinu. My jsme s tím souhlasili, tak proč teď kecáme, že to je všechno naše.*¹⁸² Vyjadřovali také nesouhlas s vládnoucí koalicí a posilováním vlivu náboženských stran. *„... ale bojím se náboženského šílenství. Že budeme náboženský stát. Náboženství dnes diriguje politiku v Izraeli.*¹⁸³“

To, že směřování Izraele k teokracii je reálné, potvrdil i respondent z opačné části, z komunity charedim: *„... nemá smysl jít do nějakých střetů, protože za chvíli budeme mít stejně většinu. (Otázka:) To pak bude teokracie? (Odpověď:) Ano, ale to není Írán, to je něco jiného, kdo je silný ve svém přesvědčení, tomu nevadí, že je někdo*

181 F 161-169

182 R 90-105

183 R 420

jiný...¹⁸⁴

I když izraelsko-palestinský konflikt je největším tématem v politice, respondenti v rozhovorech více problematizovali náboženské směřování státu. Tento konflikt je do jisté míry stabilizovaný, ale změny v silicím vlivu náboženských stran omezují nebo hrozí omezením občanských svobod.

Jediní pravicoví byli křesťanští sionisté, kteří se ztotožňovali s politikou současné vlády premiéra Netanyaha, včetně obhajování obsazování sporných území. Souviselo to s politikou nahrávající ve prospěch náboženských stran. Křesťanští sionisté, podobně jako náboženští Židé, očekávají příchod mesiáše, kterému má předcházet znovuvybudování chrámu na Chrámové hoře, a tak společně nacházejí zalíbení v radikální rétorice, jež obhajuje územní nároky Židů.

3.6 Předávání československé kultury dalším generacím

U dalších generací, narozených již v Izraeli, zájem o českou či slovenskou kulturu opadá. Intenzivní život v izraelské společnosti a sdílení jiných kulturních vzorců se svými vrstevníky i společností celkově neposkytuje prostor pro absorpci kultury vzdálené země. Platilo, že pokud si matky našly čas pro cílené vyučování češtiny, děti se do určité míry češtinu nebo slovenštinu naučily. Nejčastějším nositelem předávání kultury na třetí generace pak byly babičky. *“Učím i vnuky české výrazy, aby měli část té identity, nebude to pro ně stejné jet do Česka jako do Polska...¹⁸⁵* Nejčastější formou bylo běžné čtení dětských knih, říkanek, sledování filmů, povídání historek, ale i třeba vaření národních pokrmů nebo výletů do Čech nebo na Slovensko.

Tato výpověď ilustruje, jak si další generace vytvářela vztah k české kultuře. Respondentka s dětmi přijela do Čech po více než 20 letech: *„... když se rodiče rozhodli v roce 1968, že odjedeme, mně bylo 18. Já ráda jezdím domů, vítají mě, těšíme se, mluvíme česky, teď už to tak nejde, ale dřív jsme jezdili furt, i děti mluví česky, já si volám s kamarádkou každý týden a volám i jinam... Děti nemají český pas, ale když jsme emigrovali, tak k povolení k výjezdu jsme se museli zříct občanství. Já jsem po 89*

184 CH 643-48

185 R 616-618

o něj znovu zažádala a dostala ho, ale řekli mi, že děti se narodily v době, kdy jsem nebyla občan a tak oni ho nemohou dostat, ani na odvolání to nedostali... (ostatní radí, ať to zkusí znova). Vnoučata znají pár slovíček česky... Když přijely děti do Čech, byly velmi šťastné, okamžitě si tam našly kamarády... já si vzpomínám, že když jsme tam šli do restaurace poprvé, tak říkaly Polívka je jako od tebe... oni vyrostly na českých knížkách...“¹⁸⁶

Rodiče často uváděli, že při výuce jazyka u svých dětí uvažovali více dopředu, například o možnostech budoucího studia nebo zaměstnání. Dítě jedné respondentky chce studovat vysokou školu Praze, ale protože školy má izraelské, musí podstoupit zkoušku z českého jazyka, která mu přijde velmi náročná.

Neznalost jazyka se může jevit jako problém vnímání sounáležitosti, ale problematika znalosti jazyka a příslušnosti k nějakému etniku není vůbec jednoznačná. Šatava uvádí: „*Situace je o to složitější, že z lingvistického hlediska jazyk ještě nemusí být nositelem plného etnického vědomí; jindy naopak může etnické vědomí existovat i při absenci svébytného jazyka.*“¹⁸⁷ A tak stejně tak jako Židé žili na území Československa bez znalosti hebrejštiny, i dnes mohou žít v Izraeli bez znalosti češtiny či slovenštiny a hlásit se ke svému československému původu.

Respondentka uvádí vztah svého syna, který češtinu nezná, jako příklad kladných postojů druhé generace Čechoslováků k domovině svých rodičů: „*Myslím, že vztah k Česku je kladný, já i moje děti, mluvíme hodně o tom, o české historii, byly tam několikrát. I třeba můj syn, když měl dovolenou z armády, hned jel do Česka. A když dělali túry v Himalájích, tam si musíš najít svoji skupinu, a on vždy si našel českou skupinu, říkal že měli stejný vztah k tomu chození...“¹⁸⁸*

Zájem o zemi svých rodičů a prarodičů je podporován i tím, že Izraelci nemohou cestovat do okolních států a hlavním propojením země s okolním světem je letiště. Proto si Izraelci velmi cení možnosti mít evropský pas, protože s ním mohou cestovat po celé Evropské unii.

186 H 148-153

187 ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 1. vyd. Praha: Cargo Publishers. 2001, s. 108.

188 R 542-548

3.7 Generace Čechoslováků v Izraeli

Češi a Slováci v Izraeli nežijí výrazným společným komunitním životem. Oproti jiným krajanským spolkům, jak uvádí MZV ČR, je pro ty izraelské specifické, že mají na prvním místě identitu izraelskou.¹⁸⁹

Nejvýznamnějším krajanským spolkem je Hitachdut Jotsej Čechoslovakia - sdružení Židů pocházejících z Československa. Tento spolek byl založen v roce 1934 s cílem uchovávat odkaz československých Židů a sdružuje dalších 20 organizací. Respondenti uvedli, že se nepravidelně účastní velkých vzpomínkových akcí, který spolek pořádá každý rok v květnu v Lese obětí, kde je Československý památník holokaustu. Spolek má na 4 tisíce členů, většinou ze Slovenska. Nejvýznamnějším počinem, na který je spolek hrdý, byl 1. světový sjezd Židů pocházejících z Československa, který se konal 26.5. - 5.6.1990 a zúčastnilo se ho několik tisíc osob včetně nejvyšších izraelských představitelů a prezidenta ČSFR V. Havla. Z tohoto sjezdu jsem viděla mnoho fotografií a soustředily se na něj vzpomínky pamětníků. Bylo to způsobeno zejména tím, že se konal ve velmi přelomové a emotivní době po pádu komunismu v Československu.

Místa, kde se krajané setkávají, byly uvedeny na prvním místě již zmíněné vzpomínkové akce v Lese obětí, dále pak oslavy svátků Pesach a Purim, které jsou více méně společenskou událostí a v neposlední řadě setkávání na českých a slovenských kulturních akcích pořádaných ambasádami a různými spolky a organizacemi. Tyto organizace jsou vymezovány již výhradně jako české nebo slovenské. Dříve fungovala i knihovna, která je však zrušena.

Navštívila jsem i kibuc (družstvo) Kfar Masaryk, který byl založen v roce 1938 československými a litevskými přistěhovalci, a v roce 1940 byl přejmenován na paměť T. G. Masaryka. V současné době žije v kibucu 761 lidí, z toho pouze tři mluví česky. Těmto pamětníkům je mezi 80-90 lety. Dva z nich se se mnou setkali a provedli mě historií místa, archivem, kronikami a fotodokumentací. Ke svému původu se hrdě hlásili, bylo patrné, že k Československu mají ještě vztah jako ke své rodné zemi. Tento

189 MZV ČR. *Izrael*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_11.html

vztah však další generace již nesdílí a Československo berou jen jako historii, která nezasahuje do dnešního života.¹⁹⁰

190 Wikipedie. *Kfar Masaryk*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kfar_Masaryk

Závěr

Výzkum akulturace Čechů a Slováků žijících v Izraeli, zahrnuje zhruba tři generace, které žijí v současném mladém státě, který právě letos oslavuje 70 let od svého vzniku. Vzorek respondentů byl vybrán tak, aby bylo možné zkoumat adaptaci a vnímání mezikulturních rozdílů. To znamená, že se jednalo o Čechy a Slováky, kteří do Izraele přišli již v dospělosti a pobývají v něm nejméně tři roky. Základem kvalitativního výzkumu jsou rozhovory analyzované induktivní metodou. Samotná analýza je rozdělena do několika celků a v zásadě rozlišuje mezi generačním prožíváním adaptace a subjektivním pohledem na současnou izraelskou společnost.

Češi a Slováci přicházeli ve třech hlavních vlnách, které nesly svoje atributy. Bylo to po druhé světové válce v roce 1948, po okupaci vojsky Varšavské smlouvy 1968 a po rozpadu komunismu 1989. Zároveň přicházeli do dynamicky se vyvíjející země, etnicky různobarevné a zmítané válečnými konflikty. V průběhu let se vlivem historického vývoje proměňovaly motivace a identita jednotlivců v imigračních vlnách, stejně tak jako se měnil v průběhu let i postoj státu Izrael k těmto novým příchozím. Tato generační rozdílnost je v práci podrobně rozebrána. Poválečná generace vnímala svoji identitu nejsilněji a byla silně motivována holokaustem jít budovat nový židovský stát. Vědomí identity pak postupně sláblo zejména vlivem politiky československé totalitní vlády. Největším faktorem ovlivňující vývoj migrace a strategie adaptace napříč generacemi byl rozpad komunistického systému ve východní Evropě v roce 1989 spojený s globalizací, nástupem nových technologií, snadným cestováním a v neposlední řadě tím, že Izrael začal uplatňovat politiku multikulturalismu.

Každý imigrant prochází akulturačním stresem ale zároveň každý člověk potlačuje své negativní zážitky. Respondenti uvádí většinou adaptaci jako snadnou, ale v jiných souvislostech nesnáze zmiňují.

Izrael vystupuje jako země demokratická, je zemí etnocentrickou, směřující k teokracii a v otázkách zejména rodinného práva a imigrace uplatňující status quo. Jestliže do roku 1989 přicházeli do Izraele většinou pouze Židé, po roce 1989 přichází i jiná etnika a lidé z jiných náboženství. Strategie adaptace příchozích po roce 1989 se výrazně liší u Židů a nežidů. Zatímco Židé podle práva návratu dostávají občanství hned

po příchodu do země a požívají výhod nových imigrantů, tak ti, kteří mají původ nejednoznačný nebo jiný, uváděli, jak se potýkají s vleklým byrokratickým řízením ohledně oficiálního pobytu v zemi. Tato neustálá nejistota jim brání se plně integrovat. Pro nežidovského imigranta může být velmi matoucí, že země na první pohled s atributy západní demokracie, se ve velké míře potýká právě se zmiňovanou etnokracií a teokracií. Respondenti nežidovského původu uvádí svoje nedobrovolné sociální oddělení v komunitě cizinců nebo křesťanů. Strategie adaptace u Židů jsou ulehčeny výraznou pomocí státu a historicky zakódovanou solidaritou Židů. Často respondenti zmínili pomoc od přátel, kolegů z práce. Významným faktorem adaptace je sňatek s izraelským životním partnerem a začlenění do jeho stávající rodiny. Pomoc státu zajišťuje Ministry of Absorption a různé vládní i nevládní organizace. Respondenti pozitivně hodnotí možnosti studia a pomoc s nalezením uplatnění na trhu práce. Jako další významný benefit uváděli daňové úlevy.

Zpětný pohled na Československo je odrazem již toho, že respondenti se stali Izraelci a rozdílnost vnímají ze své perspektivy. Negativně hodnotí pomalost změn v zemi zdevastované komunismem, uzavřenost společnosti a projevy antisemitismu. Platilo, že starší generace vnímali ekonomickou i sociální rozdílnost více, než ti, kteří přišli do Izraele nedávno, tedy v době, kdy společnost měla čas projít větší proměnou.

Téma jak respondenti vnímají interkulturní rozdíly jsem pak pro snazší uchopitelnost rozdělila do deseti oblastí: Hebrejšťina se vyučuje v síti jazykových škol, zvaných Ulpan. Tyto školy jsou pro etnické Židy přicházející podle práva návratu hrazeny státem. Hebrejšťinu popisují jako jazyk nezvyklý, ale ne složitý, pro dosažení vysoké úrovně platilo všeobecné pravidlo, že nízký věk byl pro ně v učení výhodou. Angličtina je zvláště ve velkých městech často používána a respondenti pracující v technických profesích nebo u nadnárodních firem ji používali i místo hebrejšťiny. Společnost je etnicky pestrá, charakterizována respondenty jako přátelská, solidární a zároveň dravá. Dravost přisuzují historickému fenoménu „chucpe“, který vnímají pozitivně, a popisují jej jako výsledek historické potřeby umět se prosadit nebo popřípadě přežít. Vztah k jiným etnikům včetně Arabů měli respondenti pozitivní, i přes války a intifády měli respondenti arabské přátele. Účast v armádě považují za prestižní povinnost. K judaismu mají ateističtí či neortodoxní respondenti nejvíce výhrad, a to zejména k početné a uzavřené komunitě charedim, která neplatí daně a nerukuje do

armády. Izrael, vyjma náboženských komunit, je respondenty hodnocen jako země tolerantní. Země, kde není ani možné kvůli statusu quo uzavřít civilní manželství, zároveň uznává homosexuální sňatky v cizině. V Tel Avivu má svoje centrum početná LGBT komunita. Zdravotnictví popisují respondenti na velmi vysoké úrovni, rozdíl vidí i v tom, že od klientů se očekává spolupráce. Již hůře hodnotí, že pojišťovny mají rozhodující slovo a že je třeba vstoupit do kontaktu s pojišťovnou dříve než s lékařem. Ekonomika Izraele je stabilní a roste, nedotkla se jí ani nedávná finanční krize. Sehnat zaměstnání z pohledu respondentů není problém, problémem je ale výška mezd, která neodpovídá vysokým cenám za bydlení a ostatní služby i produkty. Úroveň školství je respondenty popisována jako různá a na školy se finančně přispívá, což je velkým zásahem do rodinného rozpočtu. Respondenti si chválí, jak se u dětí v Izraeli rozvíjí jejich kreativita, děti nečelí striktním zákazům a jsou vychovávány svobodně k individualismu, zodpovědnosti, sebevědomí a odvaze. Postoje Izraelců k politice jsou provázány s mírovou politikou a s náboženstvím. Nejčastější současnou kritikou Čechoslováků v Izraeli je korupce a ústupky náboženským stranám. Čechoslováci se většinou označují jako levicoví nebo levostředoví voliči.

V Izraeli působí několik krajských spolků a organizací podporující česko-izraelskou a slovensko-izraelskou spolupráci. Čechoslováci v Izraeli se jednoznačně považují za Izraelce, ale své původní kultury si váží. Jezdí do své původní vlasti a snaží se předávat svým potomkům povědomí o rodné zemi. Druhá generace ještě někdy hovoří jazykem svých rodičů, třetí generace již ne. Čechoslováci většinou vlastní české a slovenské pasy, které jim umožňují cestovat po celé Evropské unii.

I když vzorek respondentů byl velmi pestrý, v případném dalším výzkumu bych se zaměřila ještě na skupinu Češek, které se provdaly za Palestince a které nebyly v této práci dotazovány.

I když jsem v Izraeli byla v posledních 25 letech mnohokrát, je to právě terénní výzkum, který mi významně přiblížil život v této zemi. Rozhovory s respondenty svojí cíleností, hloubkou a s následnou analýzou měly zcela jiný rozměr, než přináší běžný rozhovor s přáteli. Věřím, že moje poznatky budou pomoci těm, kteří se do země teprve chystají.

Seznam použitých pramenů a literatury

- BALVÍN, Jaroslav. *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006.
- BERRY.W. John. *Acculturation: Living succesfully in two cultures*. International Journal of Intercultural Relations. 2005, ročník 29.
- BERRY.W. JOHN. *Acculturation:and Adaptation in a New Society*. International Migration. 1992, číslo 30.
- ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Brno: Barrister a Principal, 2009
- DON-YEHIYA, Eliezer. *Religion and Political Accommodation in Israel*. Jerusalem: The Florersheimer Institute for Policy Studies, 1999.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007.
- FURNHAM, Adrian. *Expatriate stress: the problems of living abroad*. London: John Willey and sons Ltd, 1990
- GOLD, Dore. *Boj o Jeruzalém: radikální islám, Západ a budoucnost Svatého města*. Praha: Garamond, 2014.
- GUR-ZE'EV, Ilan. *Multiculturalism and Education in Israel*. Counterpoints, 2003 číslo 141
- HAMAR, N. O holocaustu a formování idenetit. In Biograf. Č. 27. Praha: Centrum pro teoretická studia UK/AV. 2002.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Vydání 1. Praha: Portál, 2000
- HEITLINGER, Alena. *Ve stínu holocaustu a komunismu: čeští a slovenští židé po roce 1945*. Praha: G plus G, 2007.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál 2005.

- HERSKOVITS, Melville. *Akulturacy: proces kulturního přenosu*. Cefres January 2012
- HOFSTEDE, Geert. *Kultury a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Universita Karlova, 1999
- HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON. 2003.
- JELÍNEK, Ješajahu Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20.storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika 2009.
- KOENIG, M., GUCHTENEIRE, A. *Democracy and human rights in multicultural societies*. Paris: UNESCO, 2007.
- KREJČOVÁ, Helena. *K některým problémům židovské menšiny a českého antisemitismu po roce 1945.: Židé v české a polské občanské společnosti. Zydzi w polskim i czeskim społeczeństwie obywatelskim*, Praha 1999.
- LEE, Everet. *A Theory of Migration*. Demography, Vol. 3, No. 1, 1966.
- MARK.H.Chae. *Gender and Ethnicity in Identity Formation*. The New Jersey Journal of Professional Counseling, winter 2001/2002, číslo 56
- MAUTNER, Menachen. *Law and the culture of Israel*. New York: Oxford University Press, 2011.
- MLYNÁRIK, Jan. *Dějiny židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Academia, 1997.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001.
- ROSŮLEK, Přemysl, CABADA Ladislav. *Evropa národů, patriotů a integrace*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002.
- ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 1. vyd. Praha: Cargo Publishers. 2001.
- ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických*

vědách. Praha: Portál, 2014.

VERTOVEC, Steven, *Conceiving and researching transnationalism*, *Ethnic and Racial Studies*, 22:2, 2011

WALLENDORF, Melanie, REILLY D. Michael D.; *Ethnic Migration, Assimilation, and Consumption*, *Journal of Consumer Research*, Volume 10, Issue 3, 1 December 1983.

WEIN, Martin Joachim. *Slovanský Jeruzalém: jak Češi založili Izrael*. Praha: Academia, 2018.

WOODWARD, Kath. *Questioning identity: gender, class, nation*. New York : Routledge in association with the Open University. 2000.

YEGAR, Moshe. *Československo, sionismus, Izrael: historie vzájemných vztahů*. Praha: Victoria Publishing, 1997.

ZAMERET, Zvi..*Melting Pot in Israel, The: The Commission of Inquiry Concerning the Education of State University of New York Press*, 2002.

Seznam použitých webových stránek:

Encyclopedia Britannica. *Assimilation*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z:

<https://www.britannica.com/topic/assimilation-society>

Haaretz. *Spurning Rabbinate*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z:

<https://www.haaretz.com/israelis-spurn-rabbinate-wed-abroad-1.5276338>

Haaretz. *The Religious Status Quo Is Dead, Long Live Shabbat Travel in Israel*. [cit.

29.4.2018]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/israel-news/business/1.740438>

Holocaust.cz. *Pogromy na Slovensku 1945-1948*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2005/kveten-6/pogromy-na-slovensku-1945-1948/>

Library of Congress, Washington. *Country Studies. Israel. The "WHO IS a JEW"*

Controversy. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/israel/46.htm>

Library of Congress. *Restrictions on Genetically Modified Organisms: Israel*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/israel.php>

MZV ČR. *Izrael*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_11.html

OECD. *Economic Survey of Israel 2018*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/israel/economic-survey-israel.htm>

Pew Research center. *Israel's Religiously Divided Society*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/2016/03/08/israels-religiously-divided->

The New Yourk Jewish Week. *Forgive But Never Forget*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://jewishweek.timesofisrael.com/forgive-but-never-forget/>

Ústav pro jazyk český akademie věd. *Naše řeč*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7548>

Vláda České Republiky. *Společné prohlášení Česko-izraelské mezivládní konzultace* [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/spolecne-prohlaseni-cesko-izraelske-mezivladni-konzultace--144392/>

Wikipedie. *Kfar Masaryk*. [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kfar_Masaryk

Wikipedie. *Kotleba – Ludová strana Naše Slovensko* [cit. 29.4.2018]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kotleba_-_Ludova_strana_Nase_Slovensko

Anotace

Autor: Petra Čejková

Katedra, fakulta: Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Název: Češi a Slováci v Izraeli - strategie adaptace a reflexe interkulturních rozdílů.

Počet znaků: 152 263

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 48

Klíčová slova: Izrael, Palestina, Češi a Slováci Izraeli, judaismus, alija, migrace, antisemitismus, identita, adaptace, akulturace, interkulturní rozdíly, kvalitativní výzkum

Stručná charakteristika: Základem práce je terénní výzkum realizovaný během studijního pobytu v Tel Avivu v Izraeli v zimním semestru 2017/2018. Zkoumanou skupinou bylo 20 Čechů a Slováků, kteří dospěli ve své původní zemi, ale nyní alespoň tři roky žijí v Izraeli. Rozhovory byly analyzovány kvalitativní induktivní metodou. Práce pojednává o akulturaci cílové skupiny, o jejich vnímání interkulturních rozdílů, o jejich zpětném pohledu na původní vlast a o udržování česko-slovenské kultury v dalších generacích.

Annotation

Author: Petra Čejková

Department, Faculty: Kurt and Ursula Schubert Centre for Jewish Studies, Philosophical Faculty of Palacký University in Olomouc

Title: Czechs and Slovaks in Israel - Adaptation strategies and reflections on intercultural differences

Number of characters: 152 263

Number of attachments: 0

Number of titles of literature used: 48

Key words: Israel, Palestine, Czechs and Slovaks in Israel, Judaism, aliyah, migration, Holocaust, anti-semitism, identity, adaptation, acculturation, intercultural differences, qualitative research

Brief characteristics: The basis of the work is field research conducted during the study stay in Tel Aviv, Israel, in the winter semester of 2017/2018. The group surveyed was 20 Czechs and Slovaks who grew up in their native country but have now lived in Israel for at least three years. The interviews were analyzed by a qualitative, inductive method. The thesis deals with acculturation of the target group, their perception of intercultural differences and looking back on their country of origin, and the preservation of Czechoslovak culture in the next generations.